

Bouwhistorie en Restauratie 2023

Voorstraat 168
Dordrecht

Belle van den Berg - Mendes
30 augustus 2023

Begeleidend docent: Ronald Stenvert

Bouwhistorische
Verkenning

Bouwhistorische verkenning
Voorstraat 168 te Dordrecht

Belle van den Berg - Mendes

Bouwhistorische verkenning
Voorstraat 168 te Dordrecht

Den Haag

Belle van den Berg - Mendes

COLOFON

© 2023

Versie 30 augustus 2023: de Bouwhistorische Verkenning uit januari 2023 is aangevuld met een samenvatting van de Verdieping en Verbreding uit resp. april en juni 2023.

Foto's uit 2022, schetsen, reconstructietekeningen, tekst en vormgeving: Belle van den Berg - Mendes

Onderliggend rapport is vervaardigd als studieopdracht voor Hogeschool Utrecht in het kader van de post-hbo opleiding Bouwhistorie & Restauratie. Het is uitsluitend bedoeld voor onderwijsdoeleinden. Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur van het rapport. Het gebruiksrecht bij de auteur en de Hogeschool Utrecht. Zowel Hogeschool Utrecht als de auteur verklaren dat zij het rapport niet zonder onderlinge afstemming en voorafgaande goedkeuring van de eigenaar van het onderzoeksobject zullen verspreiden of reproduceren, dan wel op andere wijze zullen gebruiken dan voor onderwijsdoeleinden. Hergebruik van informatie uit het rapport geschiedt op eigen verantwoordelijkheid.

Afbeelding op de voorpagina:

Voorgevel Voorstraat 168 in Dordrecht, 2022. Foto: Belle van den Berg - Mendes

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Algemene gegevens	7
1. Inleiding	8
2. Bouwgeschiedenis	9
3. Faseringsplattegronden	34
4. Beschrijving	37
5. De gang en het trappenhuis	81
6. Externe waardestelling	90
7. Interne waardestelling	92
8. Conclusie en advies	97
9. Bronnen	99
10. Bijlagen	101
Bijlage I	101
Redegevende omschrijving, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	
Bijlage II	102
Boedelbeschrijving A.G. Eelbo, 1765	
Bijlage III	106
Clappergelt van de huizen aan de Voorstraat, bij de Nieuwbrug tussen Zakkendragersstraat en de Munt, 1692	

Voorwoord

Na een eerste vingeroefening in het schrijven en onderzoek doen voor een bouwhistorische verkenning in Groningen, heb ik voor het afstuderen aan de opleiding Bouwhistorie en Restauratie een pand in Dordrecht mogen onderzoeken: Voorstraat 168. Na een korte zoektocht kwam ik via Patrick Bosman van monumentenzorg Den Haag in contact met de bouwhistorica van gemeente Dordrecht: Christine Weijs. Zij kende wel een geschikt onderzoekspand en dat bleek dit voormalige zusterhuis te zijn aan één van de oudste straten van Dordrecht. Een mooie kluit om me in vast te bijten.

Ik heb veel hulp gehad van diverse personen en instanties. In het Historisch Documentatiecentrum Augustijnenhof heb ik meerdere woensdagochtenden doorgebracht. Met name de transcripties van de gerechterlijke archieven (André den Haan) en de archiefviewer van het Kadaster waar Augustijnenhof over beschikt zijn van grote waarde voor mijn onderzoek geweest. Daarnaast waren de vele tips van dezen en genen van grote waarde. Veel dank gaat daarom uit aan Jan de Geus, Angenetha Balm-Kok en Loet Megens van het Augustijnenhof te Dordrecht, Christine Weijs van Gemeente Dordrecht en Ranko Hamelinck van Lugten Malschaert Architecten voor hun hulp en enthousiasme. Christine Weijs dank ik ook, samen met Patrick Bosman, voor de hulp bij het vinden van dit onderzoekspand, en docent Ronald Stenvert voor zijn begeleiding en bouwblotekeningen. Tot slot had ik deze opleiding nooit kunnen afronden zonder de steun van mijn ouders en lieve man Mário en niet zonder de thee en chocolaatjes die Tomás en Federico tijdens het schrijven kwamen brengen.

Den Haag, 30 augustus 2023

Afb. 1 Voordeur van Voorstraat 168, Dordrecht | 2022

Algemene gegevens

Adres:	Voorstraat 168 3311 ES
Gemeente:	Dordrecht
Provincie:	Zuid-Holland
Kadastraal perceel:	G 2943
Status:	Rijksmonument sinds 9 maart 1966 monumentnummer 13873
Categorie:	Woningen en woningbouw- complexen
Oorspr.functie:	Woonhuis
Huidige functie:	Appartementencomplex

Omschrijving Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:

Pand met gepleisterde lijstgevel (XIX c) met rijk gesneden kroonlijst, en consoles. Vensteromlijstingen met gebogen hoeken; deuroplijsting met consoles. Hardstenen plint. Een latere vereenvoudiging beroofde de gevel van zijn vensterbekroningen, balkonhek en rijk gedetailleerde balustrade.

Het interieur heeft een hal, gang en trappenhuis met rijk Lodewijk XV stucwerk. Boven de deuren van de hal en boven de tochtdeur dessus-de-portes met putti.

Fraai gebouw van eenvoudige doch harmonische architectuur en van oudheidkundige waarde.

Afb. 2 Locatie Voorstraat 168 op een satelietfoto van Dordrecht
Google Earth 2022

1. Inleiding

Voorstraat 168 in Dordrecht ligt aan dé winkelstraat van Dordrecht, tevens de oudste straat. Het pand was tot 1993 in gebruik als zusterhuis en het staat als zodanig dan ook bekend in Dordrecht.¹

Dit pand is het onderwerp van dit bouwhistorisch onderzoek. Het doel van het onderzoek was om een zo compleet mogelijk inzicht te geven in de verschillende bouwfases van het pand, van aanbouw tot zoals het pand nu is. Wat direct opviel was de breedte van 13 meter van het pand in vergelijking met de gemiddeld smalle percelen langs de Voorstraat. De gevel bleek duidelijk negentiende-eeuws in zijn ornamentiek, maar wanneer het pand zo breed (vijf vensterassen) is gebouwd en wat er daarvoor heeft gestaan, dat was nog niet bekend. Belangrijke vragen bij dit bouwhistorisch onderzoek waren dan ook:

Hoeveel panden stonden er vóórdit dit brede pand met vijf vensterassen werd gebouwd? Wanneer heeft de samenvoeging plaatsgevonden?

Op 7 en 26 oktober 2022 heb ik bezoeken aan het pand gebracht ten behoeve van de opname. Op één ruimte na was alles toegankelijk. Na het bezoek van begeleidend docent Ronald Stenvert op 9 december kon ik toevalligerwijs ook die laatste ruimte bekijken. Ik heb tijdens de opnames diverse maten genomen van muurdiktes, breedtes van kozijnen en bakstenen. Daarnaast is voor maatvoering dankbaar gebruik gemaakt van de plattegronden bestaande toestand van het bureau Lugten Malschaert Architecten. Christine Weijs heeft diverse van mijn vragen over het pand en over de historie van Dordrecht in het algemeen beantwoord. Ook Loet Megens, oud-aannemer in Dordrecht, gaf veel antwoorden op bouwhistorische vragen.

Ten behoeve van de bewonersgeschiedenis heb ik archiefonderzoek gedaan in het Regionaal Archief Dordrecht, het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in St. Agatha en in het historisch

documentatiecentrum Augustijnenhof in Dordrecht.²

Deze gegevens uit de archieven, de opnames ter plekke, de plattegronden en foto's vormen de basis voor het rapport dat voor u ligt.

In hoofdstuk 2 wordt de ontwikkeling in bouwfases behandeld, gecombineerd met een korte beschrijving van de bewoners door de tijd heen. Het derde hoofdstuk bevat de plattegronden waarop de verschillende bouwfases overzichtelijk zijn weergegeven. In hoofdstuk 4 volgt de beschrijving van het pand in haar huidige staat. Aan de hand van de beschreven bouwsporen, ornamentiek, gebruik en vorm van de diverse onderdelen kan soms al iets gezegd worden over de tijd waarin het gebouwd of gewijzigd is. Deze dateringen worden onder aparte kopjes 'datering' toegelicht.

Dit rapport is aangevuld met een samenvatting van de bevindingen uit het verdiepend en verbredend onderzoek uit april en juni van 2023. Dit is te vinden in hoofdstuk 5.

Op basis van de voorgaande analyses is vervolgens een externe (contextuele) en interne waardering met onderbouwing gegeven aan het pand in hoofdstuk 6 en 7. Hierbij is de richtlijn voor bouwhistorisch onderzoek gevolgd van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed uit 2009. Hoofdstuk 8 bevat de conclusie en aanbevelingen.

In dit rapport wordt het pand benaderd en beschreven gezien vanaf de Voorstraat, met de neus naar de voorgevel. Daarbij wordt zoveel mogelijk in termen als links, rechts, voor en achter geschreven. De linkerbeuk of linker zijgevel is dan ook de beukengevel aan de noordelijke kant van het pand. In het interieur worden ruimtes beschreven gezien met de rug naar de deur of toegang tot de ruimte. Ter verduidelijking van de ruimtes wordt gebruik gemaakt van de ruimtenummering op de plattegronden bestaande toestand van bureau Lugten Malschaert Architecten.

¹ Volgens het woordenboek is een zusterhuis een gebouw of deel daarvan waar de kloosterzusters wonen die werkzaam zijn bij een instelling zoals een school of ziekenhuis.

² Het Augustijnenhof doet veel onderzoek naar de stadsgeschiedenis van Dordrecht en beschikt over talloze boeken, artikelen, bewonersonderzoeken en indexen, zowel fysiek als digitaal.

2. Bouwgeschiedenis

2.1 Stedenbouwkundige geschiedenis

De Voorstraat behoort tot één van de oudste straten van Dordrecht. Sinds 1220 heeft Dordrecht stadsrechten maar ook vóór die tijd was er al sprake van een concentratie van handel en nijverheid op deze plek. De Voorstraat ligt aan de zogeheten Landzijde van het riviertje de Thure waar de stad zijn naam aan dankt. Waar deze rivier de Merwede in liep werden aan twee zijdes dijken aangelegd. De Voorstraat is de dijk aan de zuidoost zijde, aan de westzijde lag de dijk die later Wijnstraat is gaan heten. Omdat men door een poort moest richting Wijnstraat bij het huidige Scheffersplein noemde men de kant van de Wijnstraat “De Poortzijde” of “Waterzijde”. De kant van de Voorstraat met het daarachter liggende land noemt men “De Landzijde”. Nadat de Thure was afgedamd op de plek waar het de Merwede in stroomde ontstond de Oude Haven of Voorstraatshaven (nu Wijnhaven). Het was een belangrijke plaats voor goederenoverslag.

Op de Voorstraat werd eerst alleen aan de zuidelijke, de landzijde, gebouwd. De bebouwing bestond eerst nog uit los van elkaar staande percelen en panden, met sloppen ertussen. De aaneengesloten bebouwing zoals we dat nu al eeuwen kennen ontstond in de loop van de 16de eeuw. Tussen de aaneengesloten rijen huizen zijn nog steeds smalle stegen te ontdekken, die aan de Voorstraatzijde heel nauw zijn, maar naar achteren toe breder worden. De Zakkendragersstraat, vlakbij Voorstraat 168, is daar een voorbeeld van. Deze steeg begint bij de Voorstraat met een breedte van nog geen meter, en wordt ongeveer 20 meter verderop pas breder tot aan ca. 3 meter. Dit is te verklaren doordat de bebouwing aan de Voorstraat zeer aaneengesloten was en de ruimte die er was zoveel mogelijk voor bebouwing benut werd. Achter de Voorstraat en dwars op de stegen stonden veel minder huizen, en bleef dus meer ruimte over voor de straat of steeg.¹

Afb. 3 Jacob van Deventer, detail van de plattegrond van Dordrecht, ca. 1560. De rode pijl geeft ongeveer Voorstraat 168 aan.

Planos de ciudades de los Países Bajos, deel III, Manuscrito in drie delen, Biblioteca Nacional de Madrid, folio 16

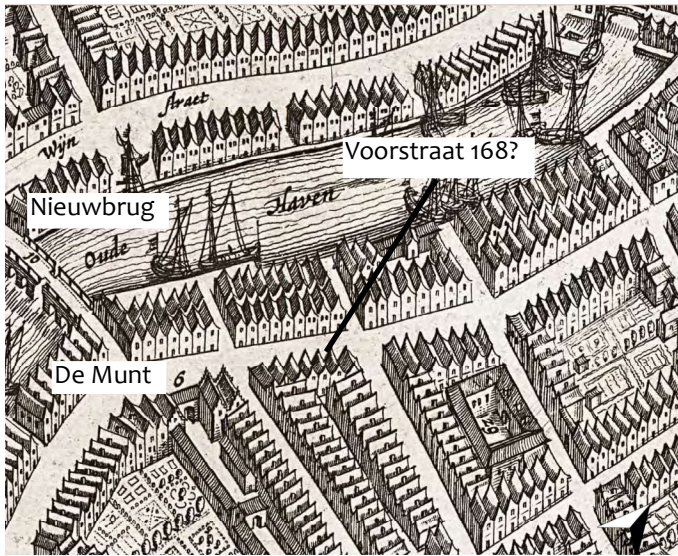
Vanaf 1291 werd door Floris V toegestaan dat ook aan de overkant, de havenzijde van de Voorstraat, gebouwd werd. Vaak waren het de eigenaren van panden aan de landzijde die tegenover hun pand ook aan de havenzijde begonnen te bouwen. Zo hadden ze vanuit schepen in de haven direct toegang tot een huis of pakhuis. Wederom ontstonden hier langzaam aaneengesloten rijen huizen. Om toch toegang te houden tot de kade vanaf de Voorstraat, ontstonden er diverse smalle stegen tussen de bebouwing aan de havenzijde. Die werden genoemd naar de kades of steigers waar zij toegang toe boden, zoals de Appelsteiger en Houtstijger.²

Naarmate de stad steeds voller werd binnen de muren, werden de kavels achter de huizen langs de Voorstraat steeds meer volgebouwd. Men bouwde er woningen bij voor personeel of er kwamen pakhuizen, mouterijen of rosmolens. Veel brouwerijen breidden naar achter uit bijvoorbeeld.³ In het gedeelte van de Voorstraat tussen Zakkendragersstraat en Steegoversloot

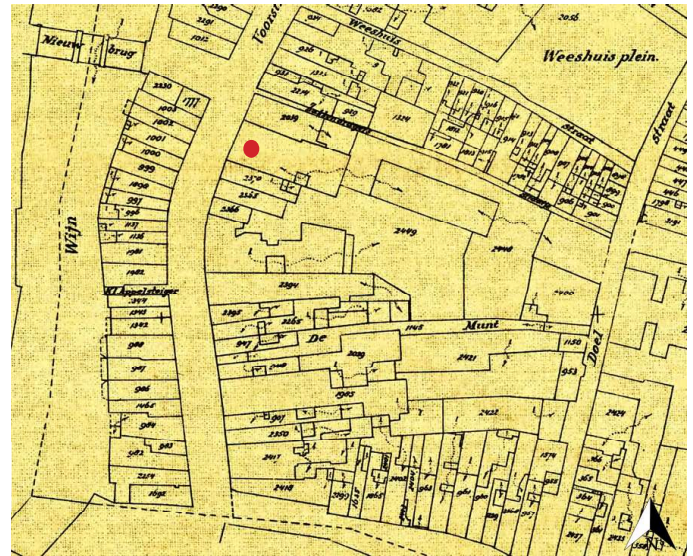
² Lips 1974, 244-245.

³ Lips 1974, 245 en W. Frijhoff, H. Nusteling en M. Spies, *Geschiedenis van Dordrecht 1572-1813*, Hilversum 1998, 48..

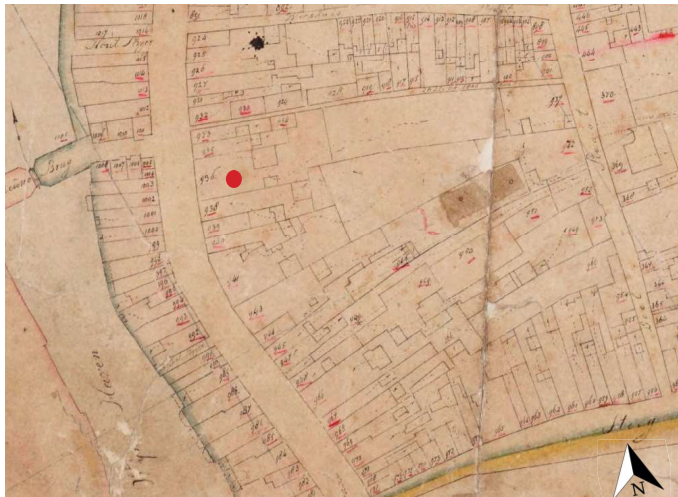
¹ C.J.P. Lips, *Wandelingen door Oud-Dordrecht, Volume 1*, 1974, 243 en R. Benschop e.a., *Historische atlas van Dordrecht: Stad in het water*, Nijmegen 2013.

Afb. 4 Kaart van Dordrecht door Bleau uit 1649. Duidelijk te zien is de aaneengesloten bebouwing aan beide zijden van de haven. De locatie van Voorstraat 168 is niet precies te herleiden.
www.dordrechtplattegronden.nl, geraadpleegd 22 juli 2022

Afb. 7 Detail van sectie G Dordrecht Binnenstad uit 1922 rondom de Heer Heymansuysstraat. Achter Voorstraat 168 is de nieuwe Mariaschool gebouwd. Het perceel is uitgebreid tot aan de De Munt.
www.dordrechtplattegronden.nl, geraadpleegd 15 oktober 2022

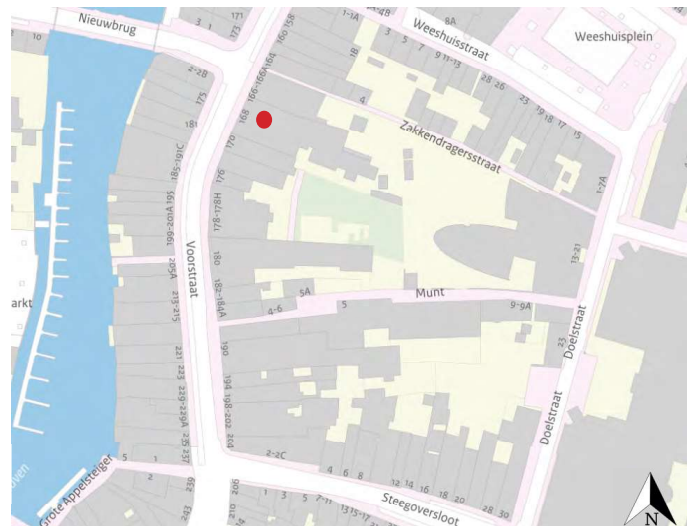
Afb. 5 Kadastrale minuut Dordrecht, sectie G, 1832. Het perceel loopt van Voorstraat door tot de Muntstraat, waar het koetshuis stond. Er staan meerdere brede panden in het blok tussen verder voornamelijk smalle panden en percelen.
 Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) beeldbank, inv.nr. MIN08037G01

Afb. 8 Detail van kaart Dordrecht Binnenstad uit 1986, rondom de Nieuwbrug.
www.dordrechtplattegronden.nl, geraadpleegd 15 oktober 2022

Afb. 6 Kaart van de stad Dordrecht door A.A. Nunnink uit 1849
 Regionaal Archief Dordrecht (RAD), Collectie Hoekse Waard beeldbank 1100-215001

Afb. 9 BGT kaart Dordrecht in 2023. Het bouwblok lijkt in veel opzichten nog op dat van begin 19e eeuw.
www.app.pdok.nl/viewer geraadpleegd op 13 januari 2023

werden in de 18e en 19e eeuw achterin de percelen koetshuizen gebouwd. Ook werden pakhuizen omgebouwd tot koetshuis, die hun ingang hadden aan de Doelstraat. Daarnaast bouwde men steeds meer langs de zijstraten, de stegen. Hier ging het om panden voor de ambachtslieden en werklieden en dus kleinere bebouwing (pakhuizen, kamerwoningen e.d.).

Door deze ontwikkelingen was er al in de 17e eeuw sprake van aaneengesloten bebouwing tussen hoek Voorstraat-Zakkendragersstraat tot aan Steegoversloot en de Doelenstraat, met daar middenin het complex van De Munt. Het complex strekte zich uit van de voorzijde aan de Voorstraat tot de Doelstraat aan de achterzijde, over een lengte van meer dan 110 meter.⁴

Dit gedeelte van de Voorstraat werd bewoond door de bestuurlijke elite van de stad. Er stonden particuliere huizen met diepe erven, deels bebouwd. In de uiteinden van de lange Voorstraat waren vooral winkels en ambachtslieden te vinden. Dit bleef nog lang zo tot ver in de 19de eeuw. Vanaf ongeveer 1870 bestond vrijwel de hele Voorstraat uit huizen waarvan de begane grond inmiddels een winkelfunctie had gekregen en zo is het eigenlijk nog steeds.⁵ Het huis Voorstraat 168 en het buurpand op de hoek, nummer 166, vallen wel op als statige woonhuizen tussen de winkels en cafés.

De Voorstraat, oorspronkelijk de zuidelijke dijk langs de Thure, was en is nog steeds een belangrijke waterkerende dijk. In 1956, drie jaar na de Watersnoodramp, vond de laatste dijkverzwaring plaats. Het straatniveau werd opgehoogd waardoor de vensterbanken van Voorstraat 168 opvallend laag bij de grond zitten. Vlak na binnenkomst door de voordeur gaat men dan ook eerst twee treden af om op het niveau van de begane grond te komen.

2.2 Bouwhistorische beschrijving

VÓÓR 17E EEUW

Het is bekend dat langs de landzijde van de

⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Munt_van_Holland, geraadpleegd 5-11-2022.

⁵ Lips 1974, 243. In de 17e eeuw werd het blok van De Munt aan de Voorstraat nog 'Onder de Kruiskapel' genoemd, naar het voormalige klooster Marienborn dat vlakbij ter hoogte van de Weeshuisstraat stond. Het deel na (ten noorden van) de Zakkendragersstraat noemde men Cannekoopersbuurt en was vernoemd naar de ambachtslieden en naar de nijverheid die daar van oudsher plaatsvond. De Zakkendragersstraat heet in de Clappergelboek (1691) nog Maselaerstraeite, naar het huis dat van het Maselaersgilde (zakkendragersgilde) was.

Voorstraatshaven al vanaf 1200 huizen stonden, zoals beschreven in de vorige paragraaf. Het is dan ook goed mogelijk dat op de plek van Voorstraat 168 al in de Middeleeuwen één of meerdere houten huizen stonden met sloppen ertussen. In de late Middeleeuwen tot in de 15e eeuw zal het huis (of de huizen) steeds meer uit steen zijn opgetrokken, in lijn met de algemene ontwikkeling van verstening van houten huizen vanwege brandgevaar. Deze zijde van de Voorstraat, de landzijde van de Voorstraatshaven, was op veel plaatsen al in de 14e eeuw bebouwd met stenen huizen.⁶

Op de kaart van Van Deventer uit ca. 1560 is te zien dat het deel van Dordrecht waar de Voorstraat ligt volledig bebouwd was (Afb. 3). Het rechter buurpand nummer 170 dat in 1606 onder meer een nieuwe voorgevel kreeg, bevat bouwmuren die vermoedelijk nog van vóór die verbouwing in 1606 zijn.⁷ Dit maakt het aannemelijk dat (delen van) de bouwmuren van Voorstraat 168 ook te dateren zijn op vóór de 17de eeuw. De dikte van de binnenmuur en die van de rechter zijgevel in het achterhuis duidt ook op een bouwdatum vóór de 17e eeuw. In die zijgevel zijn bovendien verspringingen te zien die meerdere bouwfases doen vermoeden. Er kan eerst een kleiner eenlaags of tweelaags gebouw hebben gestaan op de plek van het achterhuis, waar later (in de 18e eeuw?) een breder en dieper achterhuis van is gemaakt. Kortom, in de 16e eeuw stonden vrijwel zeker een huis of meerdere huizen op de plek van Voorstraat 168, maar er is weinig concrete informatie in de bronnen te vinden over de exacte grootte en vorm ervan.

17E EEUW

De vroegste concrete vermelding van een voorloper van het huis Voorstraat 168 is uit 1675. Toen verkochten de erfgenamen van Jan Hendricxz. Verweijde voor 2650 gulden een huis aan Leendert de Voocht 'staande tussen het huis van Geertruijt van Deuren, weduwe van Daniël Eelbo, en dat van Abel Ouboter'.⁸ Het pand van de weduwe van Daniël Eelbo was Voorstraat 168. We weten uit vermeldingen in de registraties van Lantaarngeld, Clappergelt en Verpondingen dat het huis Voorstraat 168 tussen dat van Leendert

⁶ H. Sarfatij, *Archeologie van een Deltastad, opgravingen in de binnenstad van Dordrecht*, Utrecht 2007, 269-270.

⁷ R. Meischke, H.J. Zantkuijl en P.T.E.E. Rosenberg, *Huizen in Nederland. Zeeland en Zuid-Holland. Architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser*, Zwolle 1997, 296.

⁸ Regionaal Archief Dordrecht (RAD) 9, Gerecht van Dordrecht, inv.nr. 1625, Protocollen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1675-1676), f 55 e.v.(1675).

de Vooght en het huis van Johan van Neurenburgh in stond.⁹

De tweede vermelding van dit huis is te vinden in het Clappergelt boek uit 1692.¹⁰ Daarin werden de betalingen voor het straat- en clappergeld bijgehouden voor de hele stad. Het straat- en clappergeld was een soort gemeentebelasting *avant la lettre*. Hoe meer straatgeld men moest betalen hoe breder de woning was. Burgemeester mr. Roeloff Eelbo, zoon van Daniel Eelbo, betaalde met 13 stuivers en 12 penningen aan straatgeld bijna twee keer zo weinig als zijn buurman Van Neurenburgh (fl.1.6.0) en Pieter Regenmorter (fl.1.5.0). Van die laatste is bekend dat het om het brede huis De Groene Weijde gaat. Burgemeester van Neurenburgh bezat drie panden op een rij. Aan het straatgeld valt af te leiden dat het huis in 1692 dus nog niet zo breed was als het nu is: 13 meter. Dat is namelijk bijna even breed als het huis van Regenmorter en diens buurman Plucke samen: het huidige pand nummer 178, dat ook vijf vensterassen heeft.

De bolkozijnen in de keuken in het achterhuis, uitkijkend op de kleine binnenplaats, zijn mogelijk nog 17e-eeuws. Alleen de ramen zijn vernieuwd. (Afb. 11572).

De huidige kleine kelder linksachter in het achterhuis, met tongewelf en estrikken, zou ook uit deze periode kunnen stammen, hoewel dit soort kelders tot in de 19e eeuw te vinden waren in Dordrecht.¹¹ Het kan destijds de helft van de breedte van het achterhuis van het pand beslaan hebben. Daar waar het gewelf vlak voor de achtergevel overgaat in een rechte gemetselde wand kan een ingang en trap naar maaiveldniveau gezeten hebben. Destijds ging men vaak vanuit de achterplaats of tuin via een luik de kelder binnen. De kelder is 2,2 m breed. De buitenmaat zal dan ongeveer 3 meter zijn, terwijl de gebruikelijke breedte van één huis een roede bedroeg, 3,727 meter.¹² Het is de vraag of kelders vaker slechts driekwart van de breedte van een huis besloegen. Ze kwamen in allerlei maten voor.¹³ Dit geeft dus

geen duidelijkheid over de oorspronkelijke breedte van de panden waaruit Voorstraat 168 ontstaan is.

In 1697 kocht Roeloff Eelbo (1645-1705), burgemeester en bewindhebber van de VOC in Amsterdam, het huis van zijn rechter buurman, Johan van Neurenbergh, voor 3000 gulden.¹⁴ Op dat moment was Roeloff net voor de tweede keer getrouwd, en wel met Margrita Trip (1668- ca. 1730), weduwe van Matthias Trip. Het aangekochte buurpand werd voorheen verhuurd voor 150 gulden aan ene Cornelia Schoormans en het staat tussen het huis van de koper en dat van de verkoper in. Dit is nog een aanwijzing dat het straatgeld in 1692 van Van Neurenbergh tenminste twee panden betrof. Maar bovenal weten we hierdoor dat Roeloff Eelbo vanaf 1697 twee naast elkaar gelegen panden in bezit had en dat hij net getrouwd was met een schatrijke weduwe uit de welgestelde familie Trip uit Amsterdam. Dat Roeloff de familie Trip kende is niet zo verwonderlijk. De familie Trip was ooit hun succesvolle handel in ijzer begonnen vanuit Dordrecht en werden daar de grootste. Eind 17e eeuw bezaten de gebroeders Trip niet alleen het bekende stadspaleis aan de Kloveniersburgwal in Amsterdam, maar onder andere ook hoeve Rustenburg en buitenplaats Amstelwijck nabij Dordrecht.¹⁵ Roeloff Eelbo zal bovendien geregeld in Amsterdam vertoefd hebben als bewindhebber van de VOC. Er waren dus meerdere manieren waarop de twee elkaar ontmoet kunnen hebben. Afbeelding 10 op pagina 13 geeft een globaal beeld van hoe de voorlopers van Voorstraat 168 er rond 1700 uitgezien zouden kunnen hebben. Het is echter niet met zekerheid te stellen dát dit ook de situatie was.

¹⁴ RAD 9, Gerecht Dordrecht, inv.nr. 800, Binnenrollen van de jaargedingen (1592-1597), f 14v e.v. (1697).

¹⁵ www.regionaalarchiefdordrecht.nl/biografisch-woordenboek/elias-jacob-trip/ geraadpleegd 1 januari 2023.

⁹ Zie Bijlage IV Clappergelt Voorstraat 166 t/m 188 De Munt van 1692.

¹⁰ RAD 3, Stadsarchieven (1572-1795), inv.nr. 3986, Kohier betreffende de inkomsten aan straat- en klappergeld, f. 69v. (1692).

¹¹ H. Sarfatij, *Archeologie van een Deltastad. Opgravingen in de binnenstad van Dordrecht*, Utrecht 2007, 123.

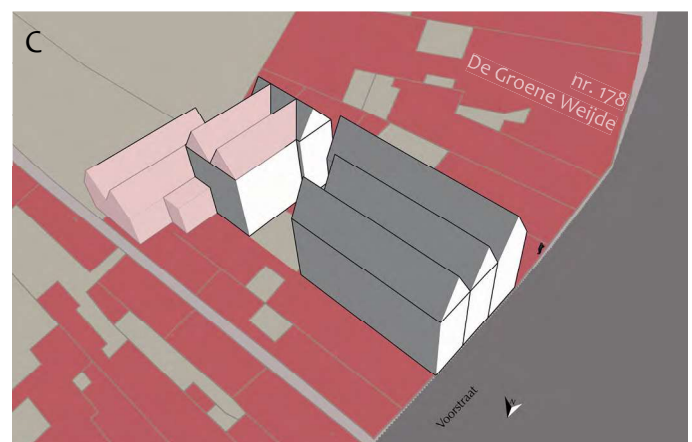
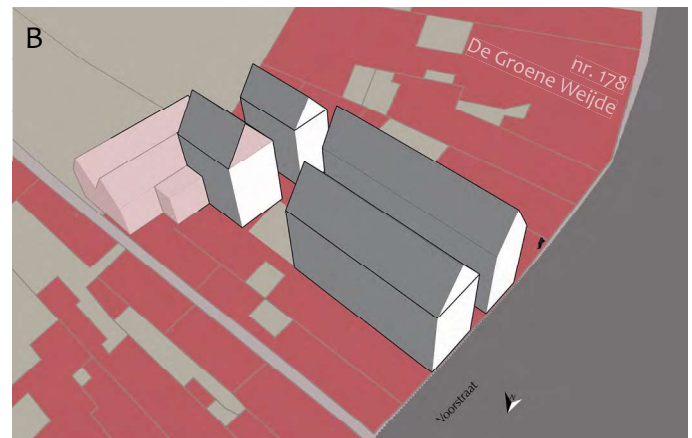
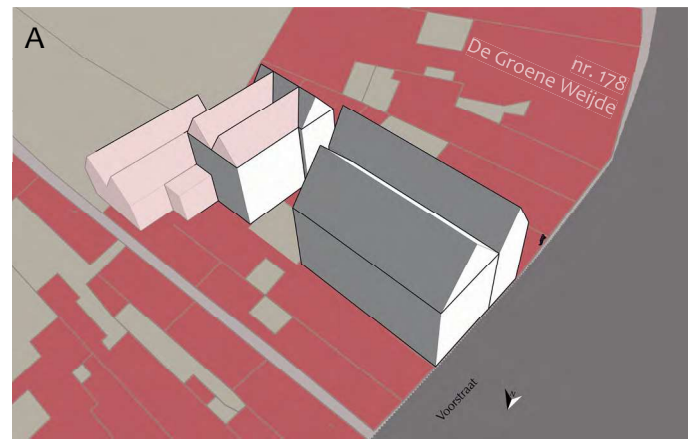
¹² Mondelinge mededelingen van mw. C. Weijs, bouwhistorica Gemeente Dordrecht d.d. 9-11-2022 en dhr. L. Megens, medewerker documentatie- en kenniscentrum Augustijnenhof, d.d. 26-10-2022. Voor 1 roede in Dordrecht zie: <https://mgw.meertens.knaw.nl/plaats/215>

¹³ Sarfatij 2007, 124.

18E EEUW

Vanaf in elk geval 1705 tot 1733 bezaten de erfgenamen van Roeloff Eelbo het huis of de huizen die voorlopers van Voorstraat 168 zijn.¹⁶ Roeloff stierf in februari 1705. Het huis stond toen tussen dat van Jacob van de Kamp (voorheen dat van Leendert de Vooght) en de twee huizen van Johan van Neurenburgh in. Blijkbaar was het in 1697 aangekochte buurpand voor 1731 al samengevoegd met het eerste huis, omdat er gesproken werd in enkelvoud: ‘het huijs staande aan de Voorstraat bij de Nieuwbrug’ en niet ‘de huijsen’, zoals bij die van Johan van Neurenburgh het geval is.¹⁷ Verder lezen we dat het bezit naast een huis in 1723 ook bestond uit stal en koetshuis staande tussen de stal in de Doelstraat en de “daar annexe” wijnkelders en korenzolders, alsmede twee huisjes in de Zakkendragersstraat.¹⁸ In 1733 werd het huis, stal en koetshuis voor fl 41.3.0 aangeslagen voor de verponding. Ter vergelijking: buurman Johan van Neurenburgh moest voor zijn twee huizen fl 25.0.0. betalen en Samuel Everwijn die in het bekende huis De Onbeschaamde op een steenworp afstand woonde kreeg een aanslag van fl 52.2.0.¹⁹

In 1735 werd mr. Pieter Eelbo (1680-1747), zoon van Roeloff, genoemd als eigenaar van het pand en niet meer de gezamenlijke erfgenamen van Roeloff Eelbo.²⁰ Aangezien de stiefmoeder van de erfgenamen, Margrita Trip, kort daarvoor rond 1730 is overleden, kan dat verklaren waarom de verdeling van de erfenis zo lang op zich liet wachten. Zij had als weduwe tot aan haar dood waarschijnlijk het vruchtgebruik van het aanzienlijke huis.

Afb. 10 Drie mogelijke voorlopers van Voorstraat 168 van rond 1700. A toont een al wat breder huis waar een naastgelegen pand bij gekocht is in 1697. Dit is de meest aannemelijke versie gezien de gevonden informatie over de hoogte van de verponding en het clappergelt. In beeld B is uitgegaan van een smalle gang naar achteren tussen de huizen in. C toont de versie met drie smalle panden, waarbij het rechter pand de breedste is (de huidige rechterbeuk). Van de lichtroze daken en volumes achter de panden is vrijwel niets bekend, de vorm ervan is dus zeer onzeker. Dit kunnen de ‘twee pakhuizen met zolders en kelders en twee kleine woonhuizen, staande naast het ene pakhuis in de Zakkendragersstraat’ geweest zijn.

3D schetsen door auteur, 2023. Als ondergrond is de kadastrale kaart van 1832 gebruikt.

16 RAD 9, Gerecht Dordrecht, inv.nr. 1641, Protocolen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1705-1706), f. 77v. (19 november 1705).

17 RAD 9, Gerecht Dordrecht, inv.nr. 1652, Protocolen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1730-1731), f. 168 (31 mei 1731) en inv.nr. 1654, Protocolen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1735-1737), f. 70v (6 december 1735).

18 RAD 9, Gerecht Dordrecht, inv.nr. 1650, Protocolen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1723-1726), f. 35v e.v. (15 juni 1723).

19 Nationaal Archief (NA), 3.01.29, Financie van Holland, inv.nr. 524, f 46v. In 1720 wordt De Onbeschaamde in een transportakte als volgt beschreven: “... seer extraordinaris groot aensienlijck sterck doo[r]timmer ende welgelegen huis en erve”.

20 RAD 9, Gerecht Dordrecht, inv.nr. 1654, Protocolen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1735-1737), f. 70v. (6 december 1735).

1739-1765 ADRIANA EELBO EN DIDERIK VAN DEN SANTHEUVEL

Uit een verkoopakte van 1739 blijkt echter dat Pieter Eelbo, secretaris en later burgemeester van Dordrecht, tot dan toe nog geen volledig eigenaar was van het pand. Op 27 januari van dat jaar bemachtigde hij het nog ontbrekende deel van de erfenis door het voor 15.000 gulden te kopen van zijn schoonzuster, weduwe Jacoba du Bois, vrouwe van Molenaarsgraaf, ‘wonende op haar buitenplaats omtrent Wassenaar’. Het ging om ‘twee derde parten in een huis met koetshuis, stal en zolders erachter, staande op de Voorstraat bij de Nieuwbrug, alsmede twee pakhuizen met zolders en kelders en twee kleine woonhuizen, staande naast het ene pakhuis in de Zakkendragersstraat, waarvan aan de koper het resterende derde part toebehoort’.²¹

Krap zeven maanden later, op 25 augustus 1739, trouwde de dochter van Pieter Eelbo, Adriana Geertruijd Eelbo (1709-1765), met Diderik van den Santheuvel (1703-1753). Net als Adriana kwam Dirdrik uit een vooraanstaande Dordtse familie van regenten, die onder meer schouten, schepenen, Achten en burgemeesters (leden van het vroedschap) voortbrachten.²² Het was dus een alliantie van twee zeer invloedrijke families in de stad Dordrecht, rijk geworden in de handel en met veel bezittingen binnen en buiten Dordrecht. De Van den Santheuvels hadden in het zuiden van de Hoeksche Waard bijvoorbeeld veel landerijen en aandelen in polders en bedijkingen.²³

Het echtpaar zal geheel volgens de mode en passend bij hun sociale en financiële status hun dubbele huis aan de belangrijkste straat van Dordrecht hebben willen moderniseren. Echter, uit het register van de Verpondingen blijkt dat Pieter Eelbo in 1744 nog steeds het huis in eigendom had. Aangezien hij geen andere huizen bezat zal hij er ook gewoond hebben op dat moment, wellicht samen met zijn dochter en schoonzoon.²⁴ Het

21 RAD 9, Gerecht Dordrecht, inv.nr. 1655, Protocollen van transportakten van huizen en rentebrieven, alsmede hypotheekakten en schuldbekentenissen (eerste reeks), met indexen (1738-1740), f. 90v. (27 januari 1739). Al in 1691 wordt in de registers van het Clapgelt gesproken van ‘3 hujsen en ‘t Pakhuijs’ van burgemeester Eelbo in resp. de Doelstraat en op de hoek met de Zakkendragersstraat.

22 Achten waren afgevaardigden in het stadsbestuur namens de gilden: de Goede Liederen van Achten.

23 A. Nobel, *Besturen op het Hollandse platteland, Cromstrijen 1550-1780*, Zutphen 2012, 71-74; RAD 150, Collectie van Handschriften, inv.nr. 5297, Inventaris van de nagelaten boedel door Adriana Gertruijd Eelbo, weduwe van Diederik van den Santheuvel, 3-8.

24 Regionaal Archief Dordrecht (RAD), Stadsarchieven: de tijd van de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden, 1572-1795, nummer toegang 3, inventarisnummer 1657, f. 41 (3 nov. 1744)

Afb. 11 Middenportaal in de gang op de begane grond, gezien richting voorgevel, met erboven een alliantiewapen in stucwerk, 2022. Dat het portaal niet exact in het midden is geplaatst is te zien aan de lambrisering rechts van de deur en het ontbreken daarvan aan de linkerzijde (zie rode pijlen)

Afb. 12 Voorstraat 178, het huis ‘De Groene Weyde’, dat bestaat uit twee panden die in 1742 zijn samengevoegd
A. Balm-Kok, *Het patriciërshuis van ouds genaamd ‘de groene weijde’, Dordrecht (2013)*, 67

huis werd zoveel mogelijk symmetrisch ingedeeld met een gang in het midden en aan weerszijde representatieve vertrekken. Ook de gevel kreeg in deze periode een symmetrische indeling met nadruk op de middenas. Wellicht geeft Voorstraat 178, vier huizen verderop, een beeld van hoe de gevel er halverwege de 18e eeuw uitgezien kan hebben (Afb. 12).

Die symmetrie kon in het interieur niet overal tot in perfectie doorgevoerd worden, aangezien men zoveel mogelijk gebruik maakte van de bouwmuren – en wellicht ook balklagen – van de twee bestaande panden. Dat is nog steeds te zien in de plattegrond: de gang loopt niet exact door het midden van het huis en de rechterbeuk loopt iets verder door naar achteren dan de linkerbeuk. Ook is de dubbele deur in de gang, halverwege het voorhuis, niet in het midden van die gang geplaatst. Vanaf de voordeur gezien merk je daar niks van door de afgeronde hoeken in het stucwerk aan weerszijde van de deur, maar vanaf de andere zijde is rechts naast de deur nog een stukje marmere lambrisering, terwijl het deurkozijn links direct op de wand aansluit (Afb. 11).

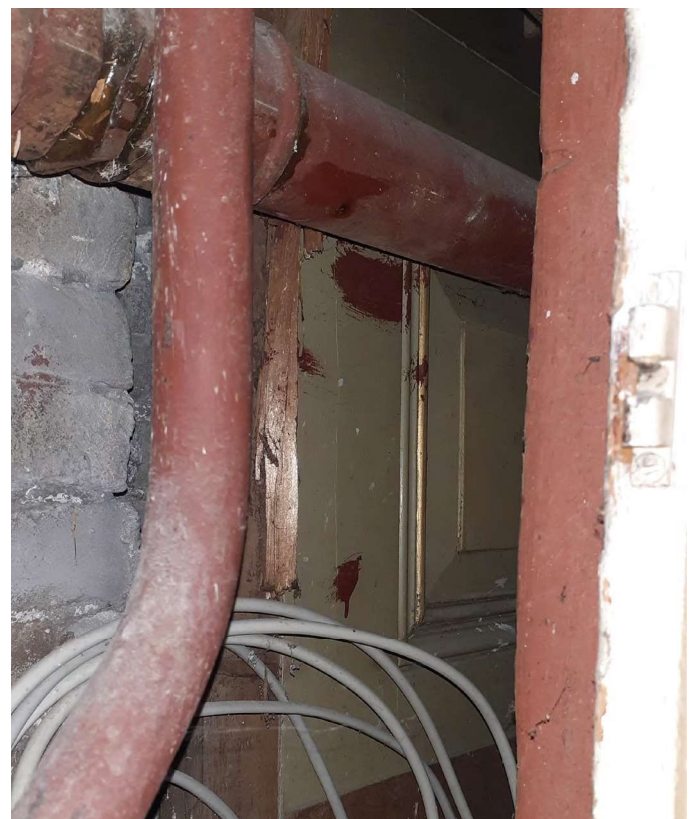
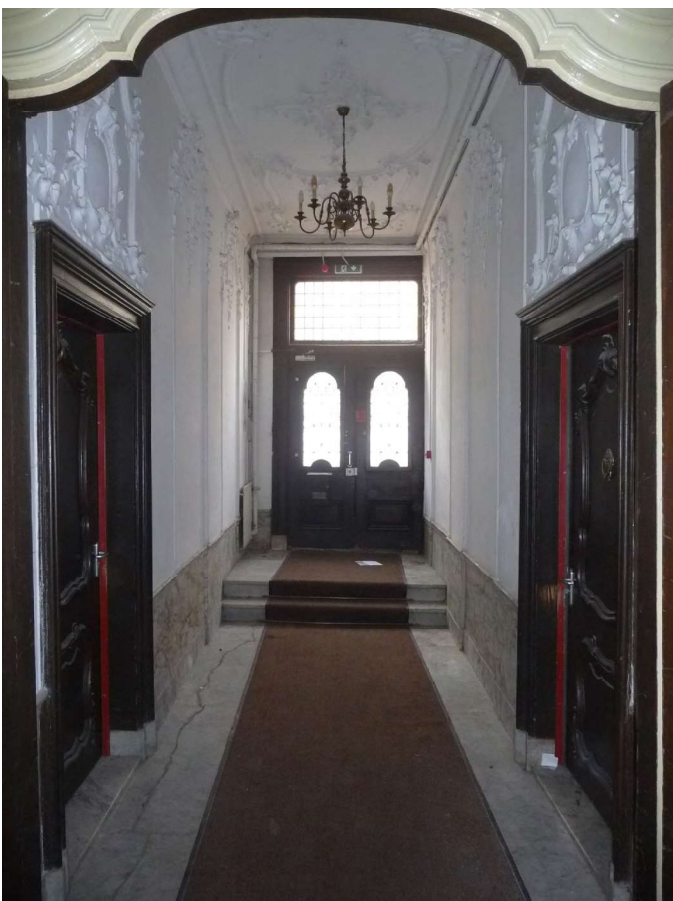
De gang en het trappenhuis werden versierd met stucwerk in de stijl van Lodewijk XV of rococo,

vol zwierige rocailles, bloemenkransen en vogels. De eiken bordestrap onderstreepte de grandeur van dit interieur, van boven verlicht door een koepel of lantaarn, hetgeen ook nog eens het rijke stucwerk langs de wanden en het plafond van het trappenhuis goed liet zien.

De deuren die uitkomen op de gang hebben stuk voor stuk rijke, dubbele oijef profileringen, evenals de deurkozijnen (Afb. 14). Elke deur heeft een rocaillekuif bovenin het staande paneel. Boven de dubbele deur en twee binnendeuren voor in de gang zijn velden met medaillons in het stucwerk aangebracht. Deze medaillons hebben nu geen invulling maar er kan oorspronkelijk een familiewapen op zijn afgebeeld. Boven de dubbele deur, gezien vanaf het trappenhuis richting de voorgevel, is een alliantiewapen geplaatst, dat bovenop een kroon heeft en wordt omringd door een ketting (Afb. 11). Lichtjes ingekrasd zien we daar nu de wapens van de familie Eelbo en Van den Santheuvel. Maar in 1960 was er geen wapen (meer) te zien op deze plek.²⁵

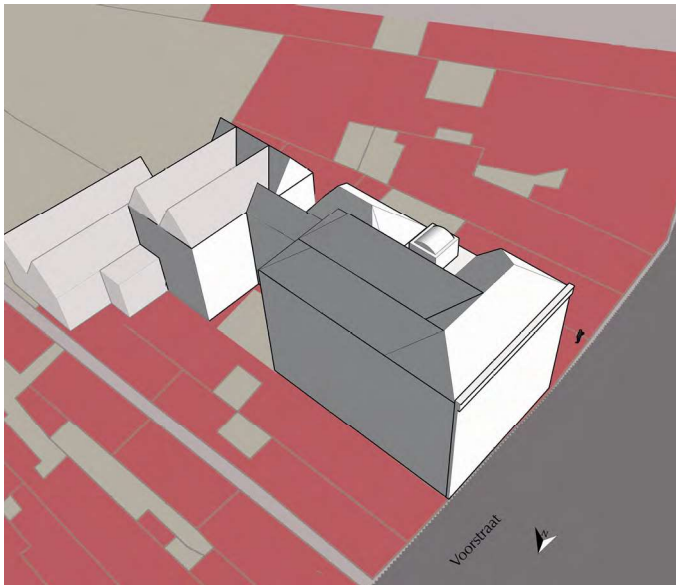
Misschien waren de andere representatieve vertrekken op de begane grond ook in Lodewijk XV stijl ingericht en afgewerkt met stucplafonds,

25 Nieuwe Dordtsche Courant, 13 augustus 1960.

Afb. 13 Een restant van de 18e-eeuwse lambrisering in de rechter voorkamer, 2022

Afb. 14 Het voorste gedeelte van de gang met een rijke Lodewijk XV ornamentiek in het stucwerk en de deuren, 2022

Afb. 15 Globale schets van Voorstraat 168 rond 1750. Een breed pand met dwarskap en een lantaarn boven het trappenhuis. Van de lichtgrijze daken en volumes van de achterhuizen is vrijwel niets bekend, de vorm ervan is dus zeer onzeker. Dit kunnen de 'twee pakhuizen met zolders en kelders en twee kleine woonhuizen, staande naast het ene pakhuis in de Zakkendragersstraat' geweest zijn.

de positie van de kelder binnen in het huis er nóg een kelder lag.²⁷ Deze was in 1987 met puin, zand en een oude olietank gevuld. De tank is in 1994 verwijderd en de grond gesaneerd. Op foto's van die werkzaamheden zijn delen van het metselwerk van de 'tuinkelder' te zien.²⁸ Alleen nog delen van de kelderwanden waren toen aanwezig. Het is niet bekend of deze resten van de tuinkelder er nog zijn. Wel is te zien dat die kelder breder geweest moet zijn dan de binnenkelder die er nu nog is. De afmetingen en ligging ten opzichte van de binnenkelder doen vermoeden dat de tuinkelder van een latere datum is. In een advertentie uit 1844 wordt gesproken van een in 1837 nieuw gemetselde regenput (Afb. 18). Het is mogelijk dat daar deze kelder mee bedoeld werd: een waterkelder. Een bouwdatum in de 18e eeuw of eerder is ook niet onwaarschijnlijk. De tuinkelder ligt daar waar tot aan 1913 nog een breed achterhuis aanwezig was. Dit achterhuis kan een samenvoeging zijn van de in 1739 door Pieter Eelbo van zijn schoonzuster gekochte 'twee kleine woonhuizen, staande naast het ene pakhuis in de Zakkendragersstraat'. Die twee woonhuizen kunnen als achterhuis aan het huis aan de Voorstraat zijn toegevoegd (zie de twee lichtroze volumes in Afb. 10). De ligging van de twee kelders links van de huidige gang doet vermoeden dat de gang voor de 18e eeuw een smalle slop of gang naar het achtererf geweest kan zijn (Afb. 10B). Via die gang kon men de kelders en achterplaatsen van het huis aan de Voorstraat en de huizen langs de Zakkendragersstraat bereiken en bevoorraden.

In de boedelbeschrijving uit 1765 worden 41 schilderijen zeer beknopt beschreven. De makers ervan worden niet genoemd, maar het is wel bekend dat Geertruid en Diderik diverse schilderijen hebben laten maken, waaronder een portret van henzelf en hun dochters, door de beroemde Dordtse kunsthedelaar, portretschilder en schilder van wandbespanningen Aart Schouman

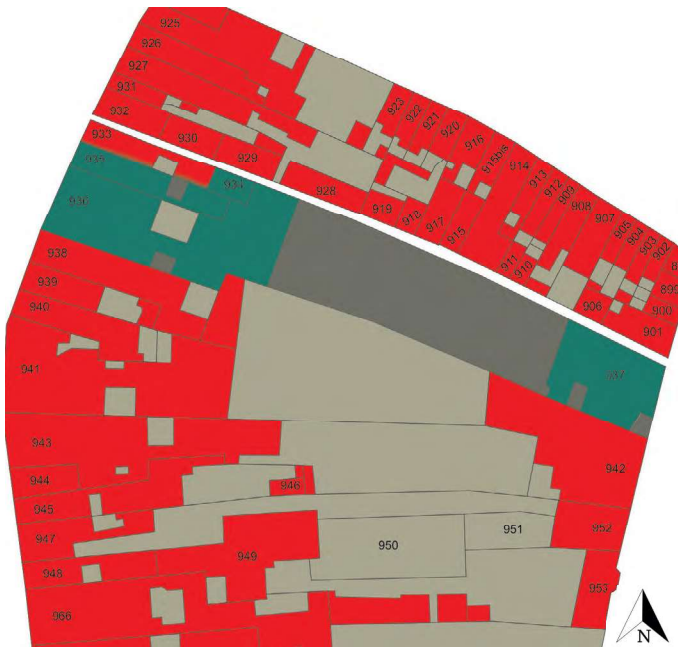
marmere schouwen en beschilderde wandbespanningen. Maar alleen de marmere vloer in de gang, het stucwerk aldaar en in het trappenhuis en de trap zijn nog aanwezig. Naar het overige moeten we gissen. Op plattegronden uit 1959 bijvoorbeeld, zijn in de rechter voorkamer op de begane grond en verdieping nog sierlijk gevormde schoorsteenmantels ingetekend, maar deze kunnen ook 19e-eeuws zijn geweest. Een boedelbeschrijving uit 1765, opgemaakt na het overlijden van Adriana, maakt wel duidelijk hoe welgesteld het echtpaar geweest moet zijn (zie Bijlage II voor deze boedelbeschrijving). Niet alleen de vele landerijen, pachtgronden en obligaties in binnen- en buitenland tonen dat aan. De opsomming van alle ruimtes in het huis laten de grootte en opzet van het huis goed zien. Er was een grote zaal, nog een kamer en een kleine zaal, een eetzaal, een kantoor, een tuinkamer en een 'lantaarn' waar geen meubels maar wel thee-bussen, -potten, een paar schalen en balans stonden. Op de verdieping was er naast de slaapkamers met rijk behangen hemelbedden ook een aparte schilderijenkamer met 41 schilderijen. Dan hebben we het nog niet over de diverse personeelsvertrekken, provisiekamer, keuken, zolders en het koetshuis met stal.²⁶ Een kelder wordt niet genoemd.

In rapporten van de bouwkundig inspecteur van de R.K. kerk, die in 1987 Voorstraat 168 heeft bezocht, valt te lezen dat in de tuin, voor de achtergevel en iets versprongen ten opzichte van

26 RAD 150, Collectie van Handschriften, inv.nr. 5297, Inventaris van de nagelaten boedel door Adriana Gertruid Eelbo, weduwe van Diederik van den Santheuvel, 58 t/m 69.

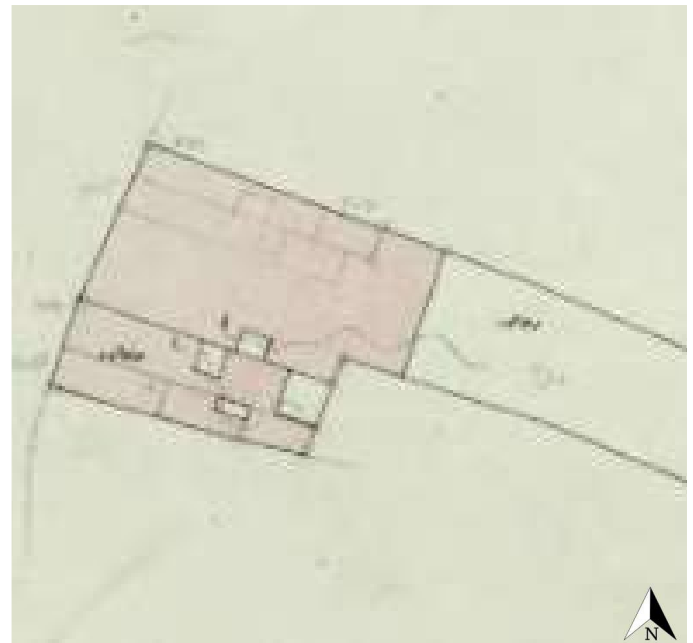
27 Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven (ENK), AR. Z161 Archief Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort, inv.nr. 10.0015 A: o.a. de rapporten bouwkundige inspecties 1983 en 1987 vermelden de 'tuinkelder'.

28 ENK, AR. Z161 Archief Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort, 10.0015 B: het rapport van de sanering van twee olietanks in de tuin van Voorstraat 168 te Dordrecht.

Afb. 16 De percelen zoals die in 1832-1844 in het kadaster onder dezelfde eigenaar geregistreerd stonden.

Tekening bouwblok door R. Stenvert, bewerkt door auteur

Afb. 17 Kadastrale hulpkaart 1877, J.F. van den Santheuvel heeft de hele hoek in zijn bezit

Kadaster Archiefviewer, Dordrecht G nr. 13-1

(1710-1792).²⁹ Het is niet onwaarschijnlijk dat hij ook heeft meegewerkt aan versieringen in het interieur, zoals landschapsschilderingen, in Voorstraat 168. Maar helaas meldt de boedelbeschrijving niks over decoratie of karakteristieken van de ruimtes, behalve dan de kleur van de gordijnen en rabatten. Wandbespanningen werden vast gemonteerd op latten en waren dus geen onderdeel van de losse aankleding, waardoor ze niet terug te vinden zijn in 18e-eeuwse inventarissen.³⁰

Frappant is dat Adriana als weduwe op 53 jarige leeftijd in 1762 het linker buurpand erbij kocht, namelijk dat van Leendert van de Kamp, zoon van Jacob. Zou zij haar huis nog breder hebben willen maken? Of kocht ze het pand als belegging om het te verhuren aan anderen? In de inventaris van haar nalatenschap uit 1765 wordt dit huis nog apart omschreven en zal het dus niet bij het grote huis zijn getrokken.³¹ In de 19e eeuw stonden nog altijd twee woningen links van Voorstraat 168, waarvan één, het buurpand, dezelfde eigenaar had als die van Voorstraat 168.³²

1800-1871 DE ROO EN BEELAERTS VAN EMMICHOVEN

Na het overlijden van Adriana Geertruijd Eelbo erfde haar jongste dochter, Adriana Diderika van den Santheuvel (1745-1776), het huis. Zij trouwde met Boudewijn de Roo van Westmaas (1739-1785), advocaat, heer van Cromwijk, Wulverhorst en Linschoterhaar, maar het huwelijk bleef kinderloos. Na haar overlijden werd Boudewijn de Roo eigenaar van het pand, nu Voorstraat 168. Hij hertrouwde in 1778 met Anna Sophia van den Brandeler (1752-1807) en zij kregen twee dochters en een zoon: François de Roo (1780-1826).

Toen het kadaster begin 19e eeuw werd opgericht en alle percelen, gebouwen en eigenaren in kaart werden gebracht, waren de ‘Erven François de Roo’, waaronder de weduwe van François, Johanna Antonetta van der Kaa (1795-1832), eigenaar van Voorstraat 168, dan nog aangeduid met C 932.

De kadastrale kaart laat duidelijk het voor- en achterhuis zien met daartussen binnenplaatsen aan weerszijden van de gang (Afb. 16). Naar achteren toe werd het huis steeds breder. De achtergevel lag toen ca. 10 meter dieper de tuin in dan nu het geval is en grensde aan de linkerkant (noord) direct aan de Zakkendragersstraat. Achterin het erf stond het koetshuis met stal uitkomend op de Doelstraat. De twee pakhuizen met wijnkelders en korenzolders aan de Zakkendragersstraat waren niet als aparte bebouwing te herkennen: er lag één groot erf

29 E. Havers, *Aart Schouman, tekenaar en kunstschilder. Zijn Dordtse jaren (1710-1753)*, Jaarboek 2015 Historische Vereniging Oud-Dordrecht, Dordrecht 2016, 79, 160-161 en 173.

30 W. Fock e.a., *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900*, Zwolle 2001, 190.

31 RAD 150, Collectie van Handschriften, inv.nr. 5297, Inventaris van de nagelaten boedel door Adriana Gertruijd Eelbo, weduwe van Diederik van den Santheuvel, 2v: “Huijs en erve belendt het voormelte huijs aan de Eene, en dat van de weduwe Verveer, aen de andere zijde. Staende hetzelfde althans leedigh.”

32 Kadastrale minuut 1832, sectie G: C933 en C935.

tussen koetshuis en woonhuis. Mogelijk waren één of beide pakhuizen en kleine woonhuizen aan de Zakkendragerstraat in de tweede helft van de 18e eeuw verbouwd tot het grote, brede achterhuis dat op de kadastrale kaart van 1832 te zien is. In elk geval werden ze in de nalatenschap van Geertruid Eelbo in 1765 niet meer genoemd, terwijl dat wel het geval was bij het buurpand dat zij in 1762 kocht. Verder blijkt uit het kadaster dat het buurpand 166 ook nog tot hetzelfde bezit hoorde, evenals een klein huis (één van die twee pakhuizen?) in de Zakkendragersstraat, tussen het hoekpand en het achterhuis van Voorstraat 168 in (Afb. 16 en Afb. 17).

Gezien de vorm van het sier stucplafond in de rechter voorkamer (0.3), passend bij het neoclassicisme in de late 18e, vroege 19e eeuw, zullen er in de periode François de Roo in elk geval wijzigingen aan de afwerkingen in het interieur hebben plaatsgevonden (Afb. 110). Mogelijk zijn de restanten van de lambrisering en betimmering in de voorkamers ook uit die periode gezien de profilering en het goudaccent (Afb. 13). Hiernaast is het aannemelijk dat in deze periode 18e-eeuwse schuiframen zijn vervangen voor Empire ramen met grotere ruiten: in de achtergevels van het voorhuis zijn deze op de begane grond en verdieping nog goed te zien. Ook in de achtergevel van het achterhuis is een 18e-eeuws raamkozijn (met voorheen Empire raamindeling) bewaard gebleven op de eerste verdieping, ook al is de gevel begin 20e eeuw grotendeels veranderd (Afb. 58). Enkele van deze ramen zijn later gewijzigd naar stolpramen, vermoedelijk ook begin 20e eeuw. De kozijnen in de gevel van het achterhuis, boven de binnenplaats, kregen vermoedelijk begin 19e eeuw Empire schuiframen, die later zijn aangepast ten behoeve van de kloostercellen daarachter (Afb. 78).

De erfgenamen van François waren bij zijn overlijden nog minderjarig. In 1844 werd de erfenis pas toegewezen. Zijn jongste zoon, Gerard Johannes Hermanus (1826-1886) werd slechts vier maanden na François' overlijden geboren. Gerards zoon zou later trouwen met een Van den Santheuvel. De vader van die bruid, Jonkheer François Jacob van den Santheuvel, was een achterneef in de 2e graad van Adriana Diderika van den Santheuvel. Hij kreeg in 1871 Voorstraat 168 weer 'terug in de familie'. Een korte periode tussen 1868 en 1871 was namelijk eerst advocaat Agathus Covinius

OPENBARE VERKOOPING,
Te Dordrecht, in het Nederlandsch Koffijhuis, bij *J. Zahn*, ten overstaan van den aldaar residerenden Notaris *H. SCHUYTEN*, van:

N°. 1. Een zeer aanzienlijk, hecht, sterk en goed onderhouden **DUBBELD HEERENHUIS** en **ERF**, met **TUIN**, **KOETSHUIS** en **STALLING** daar achter, staande en gelegen te Dordrecht, aan de Voorstraat, over de Nieuwbrug, en van achter uitkomende aan de Doelenstraat, geteekend **C 932**, kadaster sectie **G** nummer **936** en **937**; benevens een **PAKHUISJE** en **ERF**, staande en gelegen als voren, aan het Zakkendragersstraatje, geteekend **C 929**, kadaster sectie **G** n^o. **934**.
Het Huis bevat beneden: Eene roijale gestukadoorde Gang, bevoerd en gelambriseerd met fraai marmer, eene gestukadoorde, gelambrizeerde, kostbaar behangen en geverwde, met vaste penantspiegels voorziene Suite, waarin twee uet bewerkte schoorsteenen met marmeren mantels, waarvan een met vasten spiegel; voorts **5** ruime Kamers, allen gelambrizeerd, geverwd of behangen, drie gestukadoord en een geplafonneerd, en allen voorzien van stookplaatsen met marmeren en andere mantels, waaronder een met vasten spiegel boven denzelve; Kantoor, Provisiekamers, Keuken met oven, fournuizen, regen- en grondpomp, Binnenplaatsen met marmeren tegels, Kelder, eenen grooten en in 1837 geheel nieuw gemetselden Regenput en verder alle noodige Commoditeiten en Offices; en bevattende boven: Eene spacieuse Gang, en **9** ruime meerendeels behangen en van stookplaatsen voorziene Kamers; wijders nog **7** Provisie- Dienstboden- en Mangelkamers, alsmede groote droog- en andere Zolders; zijnde het geheele Huis ruim voorzien van kasten en andere gemakken en van alles wat in een groot, aanzienlijk en goed ingerigt Huis vereischt wordt; — de met hechte, sterke en genoegzaam nieuwe muren omgeven Tuin is met smaak aangelegd, beplant met Heesters en sijne Vruchtboomen en voorzien van regen- en grondpomp; het groote ruime Koetshuis is gestukadoord, de Stal met hardsteenen kribben is ingerigt voor **5** paarden; voorts eene Kamer voor den Koetsier, welpompen, bergplaats voor kolen en hout, en eene groote hooi- en kleinere Zolder. — Te aanvaarden met den **1 September 1844**, uitgezonderd het Koetshuis en de Stal, die verhuurd zijn tot den **1 November 1844**, voor **f 175** 'sjaars.

N°. 2. Een hecht, sterk en in den besten staat onderhouden **HUIS** en **ERF**, staande en gelegen als voren, naast vorig perceel, geteekend **C 931**, kadaster sectie **G** n^o. **935**.
Dit Huis, hetwelk door deszelfs vrolijken stand, eene zeer aangename bewoning oplevert, bevat **7** Kamers, waarvan **5** behangen, **1** geplafonneerd en gelambrizeerd en **4** van stookplaatsen voorzien, Keuken met fournuis en grondpomp, Kelder, Droog- en Turfzolder en verder alles wat in een goed logeabel Huis vereischt wordt. — Verhuurd tot den **1 Mei 1845**, voor **f 250** 'sjaars.
Voormelde twee percelen zullen eerst elk afzonderlijk en daarna gecombineerd opgehangen en afgeslagen worden, en kunnen worden bezigtigd **3** dagen voor de veiling en **3** dagen voor den afslag, van des voormiddags **11** tot des namiddags **3** ure, mits voorzien zijnde van een Consent-Biljet van voorn. Notaris.
De veiling zal plaats hebben op **Zaterdag den 22 Junij 1844**, en den afslag op **Zaterdag den 29 Junij** daaraanvolgende, beide de dagen des voormiddags ten half **12** ure, in het Nederlandsch Koffijhuis voornoemd.

Afb. 18 Advertentie voor een veiling van Voorstraat 168 en 166 uit 1844. Het huis 168 wordt nog aangeduid met nummer 932 in wijk C. De verschillende ruimtes in het huis worden bijna stuk voor stuk opgenoemd.

Dordtsche Courant 16 mei 1844, met dank aan A. Balm-Kok

Adrianus Beelaerts van Emmichoven (1810-1871) de eigenaar van het pand geworden door 'ruiling'. Hij bezat het buurpand en kleine pandje daarachter aan de Zakkendragersstraat. Bovendien was hij eigenaar van het hoekpand Zakkendragersstraat-Voorstraat. Dus hij had deze gehele hoek in zijn bezit tot en met het koetshuis aan de Doelstraat. Of Voorstraat 168 inderdaad door 'ruiling' in zijn bezit was gekomen, of dat het om een administratieve ruiling van nummers ging, is niet duidelijk. Wat wel vaststaat is dat het huis in 1844 ter veiling werd aangeboden, getuige een advertentie in de Dordtsche Courant (Afb. 18). Dankzij de korte beschrijving in deze advertentie krijgen we een beeld van hoe het huis was ingedeeld en hoe rijk het was ingericht. Wat opvalt is dat de binnenplaats bij de keuken belegd was met marmeren vloerplaten, wat zeer luxe is. Eén van de voorkamers was een en suite, 'kostbaar behangen' en daar bevonden zich 'twee net bewerkte schoorsteen met marmeren mantels'. Nabij de kelder was een grote regenput en in de tuin stonden heesters en fijne vruchtbomen, voorzien van regen- en grondpomp.

1871-1873 VAN DEN SANTHEUVEL

Zodra Jonkheer F.J. van den Santheuvel (1834-1890) in 1871 de drie huizen op de hoek in het familiebezit had kunnen terughalen ging hij aan de slag. Hij sloopte eerst het buurpand en het hoekpand daarnaast, evenals het kleine huisje erachter, uitkomend op de Zakkendragersstraat. In plaats daarvan bouwde hij een woning met een 'Schilderijenzaal'.³³ We zien op een foto en schilderij van de feestelijkheden rond het 30-jarig jubileum van koning Willem III hoe zowel deze woning met schilderijenzaal als het huis Voorstraat 168 er destijds uitzagen (Afb. 19).

Duidelijk is dat in de tussentijd ook de voorgevel van Voorstraat 168 volledig vernieuwd en bepleisterd werd. Gezien de ronde vorm van de raamkozijnen met H-ramen, de uitbundige eclectische versieringen daar omheen en op de kroonlijst past dit goed in de periode 1860-1870. In de korte tijd dat Beelaerts van Emmichoven eigenaar was en ook nog eens in Arnhem woonde, is het niet

³³ RAD 209, Afdeling Bouw- en Woningtoezicht van de gemeente Dordrecht (1853-1984), inv.nr. 57 (1873), blad 69 (29 maart 1873).

Afb. 19 Feestelijke herdenking van het 25 jarig jubileum van Koning Willem III op 12 mei 1874 met decoratie aan de huizen van Jhr. F.J. van den Santheuvel, Voorstraat 130 en 132

RAD 551-36496

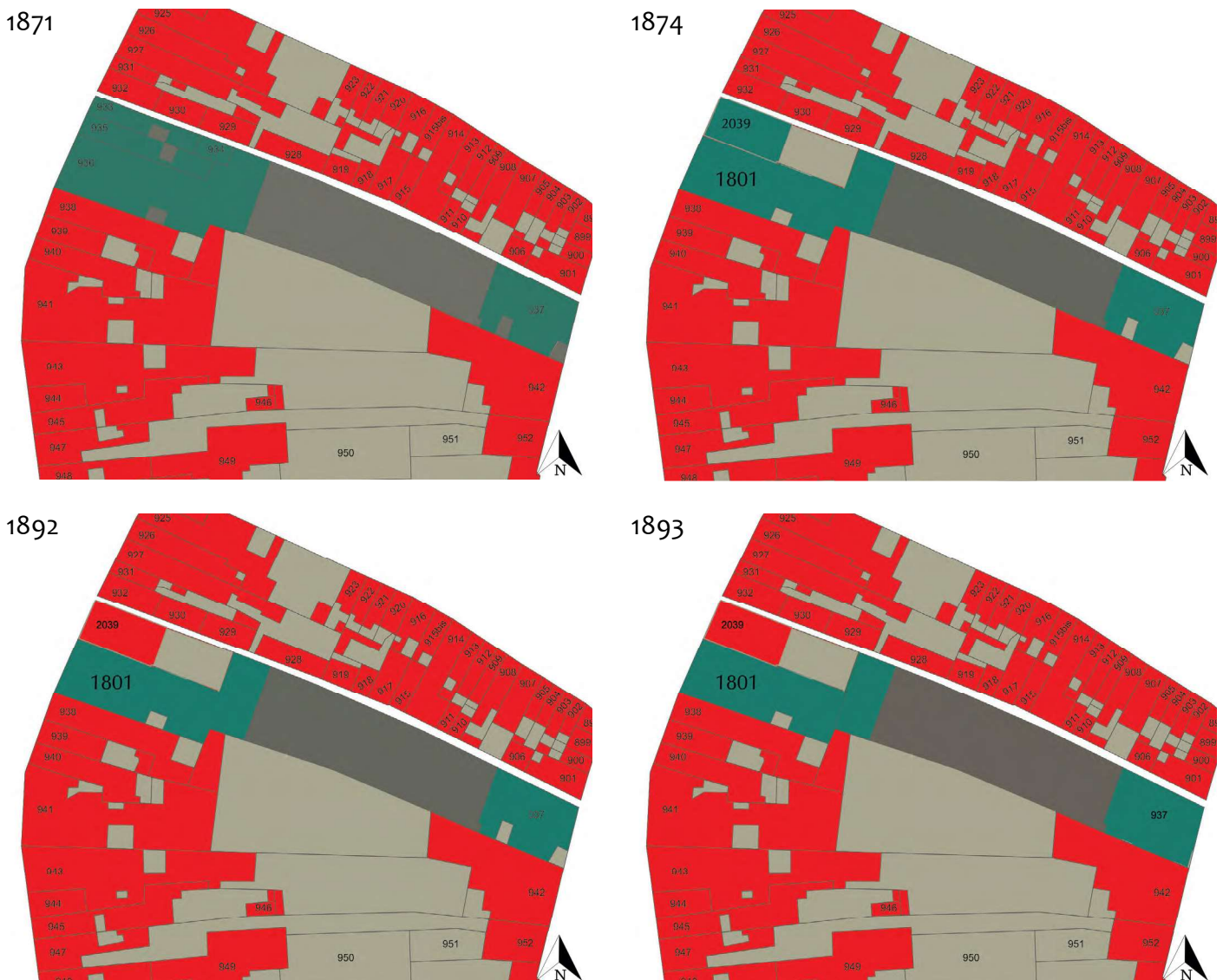
waarschijnlijk dat hij aan zo'n gevelvernieuwing is begonnen. Daarom zal deze nieuwe gevel tussen 1871 en 1873 door Van den Santheuvel aangebracht zijn, mogelijk gebruik makend van de bestaande gemetselde gevel en natuurstenen plint. Omdat de gevel gepleisterd werd konden zichtbare wijzigingen in de gevel door het aanpassen of vernieuwen van de kozijnen (met mogelijk nog Empireramen of schuiframen met roedeverdeling) goed verhuld worden, bespaarde men materiaal en voorkwam men constructieve moeilijkheden. Ook werd in het interieur het nodige gewijzigd: het stucplafond in de rechter achterkamer van het voorhuis (0.11) zal gezien de vormtaal uit 1870-1880 dateren. Dit geldt ook voor het plafond in de kamer hierboven (1.7). Hulpkaarten van het kadaster laten zien dat de grootste van de twee binnenplaatsen bebouwd is in 1894, daar waar deze in 1832 nog open was (Afb. 20). Volgens de leggers is er in 1871 'bijgebouwd' aan de Voorstraat

168, zonder de oppervlakte van het pand toe te laten nemen.³⁴ Dit zou zeer goed het overkappen van de binnenplaats op de begane grond geweest kunnen zijn.

1891-1900 R.K. PAROCHIE

Jonkheer van den Santheuvel overleed in 1880 en tien jaar later zijn vrouw, Henriëtta Bernardina Johanna Jantzou van Erffrenten (1838-1890). Zij lieten naast een grote schilderijencollectie ook alle panden en erven op de hoek Voorstraat-Zakkendragersstraat tot aan de Doelstraat na. Hun dochter, die getrouwd was met de zoon van de laatste De Roo die hier woonde, erfde het geheel in 1891. Zij heette jonkvrouw Wilhelmina Bartholina Maria van den Santheuvel (1864-1949), echtgenote van Henry Boudewijn de Roo van Capelle (1859-1936). Zij bewoonden het grootste

³⁴ Kadastrale legger sectie G, artikel 4578, regel 3.

Afb. 20 Perceelontwikkeling van 1871 tot 1893. Tekeningen bouwblokken door R. Stenvert, bewerkt door auteur

Afb. 21 1863, Jhr. F.J. van den Santheuvel, 1e luitenant van de schutterij Dordrecht. Kunstverzamelaar (1834-1880), maker J.L. de Koningh
[RAD 552-310422](#)

Afb. 22 1937 mei 27, Jkvr. Wilhelmina Bartholomina Maria van den Santheuvel van Capelle (1864-1949). Zij was de dochter van Jonkheer F.J. van den Santheuvel en was getrouwd met de zoon van de laatste De Roo die in Voorstraat 168 woonde, Gerard Johannes Hermanus de Roo.
[RAD 309-27430](#)

Afb. 23 1891, voorgevel Voorstraat 168
[RCE Docnr 14.516](#)

Afb. 24 1918-1921, voorgevel Voorstraat 168
[Collectie W.Meijers RAD invnr. 555-12624](#)

deel van het jaar Villa Weizigt, een in 1722 gestichte buitenplaats in Dubbeldam (net buiten Dordrecht), die sinds de aankoop in 1782 door Boudewijn de Roo in de familie was gekomen.³⁵ Naast deze buitenplaats bezat het echtpaar De Roo - Van den Santheuvel meerdere panden, en zagen ze kennelijk geen noodzaak om dit grote complex aan de Voorstraat in (familie)bezit te houden. Ook moeder Wilhelmina van den Santheuvel zag die noodzaak niet, want al in 1884 wist ene pastoor Spoorman 'beslag te leggen' op deze gebouwen zodat ze uiteindelijk eigendom zouden worden van de Rooms Katholieke kerk in Dordrecht.³⁶ Hoe dat 'beslag leggen' precies gegaan is, is niet bekend. Pas in 1892, na Wilhelmina's dood, werd er in de annalen van de Zusters van Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort geschreven over een bezoek aan het huis van Jonkvrouwe Van den Santheuvel om te kijken of het misschien als zusterhuis en naai- en bewaarschool zou kunnen dienen.³⁷ Een paar weken later werd het huis met tuin en koetshuis gekocht en op 31 januari 1893 'zijn de nieuwe scholen aanbesteed voor fl. 8730'.

35 C. van Rossum, 'De voornaamste vermaaken der Dordtenaaren' Een studie naar de opkomst en neergang van de buitenverblijven op het Eiland van Dordrecht (1600-1832), Groningen 2017, 73.

36 Nieuwe Dordsche Courant 13 augustus 1960.

37 ENK, AR. Z161 Archief Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort, inv. nr. 220, Annalen van het klooster aan de Voorstraat te Dordrecht (1874-1993), cahier 1887-1892.

Een aannemer of architect is niet vermeld. In 1892, zo meldt het kadaster, werden Voorstraat 168, 166 en het koetshuis aan de Doelstraat verkocht aan het R.K. Parochiaal Kerkbestuur van de Heiligen Bonifatius te Dordrecht, gevestigd aan de Kuipershaven 26. Het staat vermeld als 'verkoop (en verbouw)'. Die verbouw duidt waarschijnlijk op de verbouwing van het voorhuis op de eerste verdieping. Hier kwam in 1893 in de linkerbeuk een kapel die er nog altijd is. Ook kunnen de ruimtes in het achterhuis zijn omgevormd tot leslokalen. Op een plattegrond uit 1913 zijn deze leslokalen 6 en 7 goed te zien (Afb. 25). Daarnaast is de L-vormige kap mogelijk in deze periode vernieuwd. Dit kan ook nog door Van den Santheuvel uitgevoerd zijn. Met name de hoekige bouten en moeren in de kap wijzen daarop. De zusters van Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort zouden tot 1993 in Voorstraat 168 gevestigd blijven.

Op foto's uit het begin van de 20e eeuw ziet de gevel er een stuk soberder uit dan in 1872, net zoals deze nu nog is (Afb. 24). De versieringen boven de kroonlijst en raamkozijnen zijn er eind 19e eeuw vanaf gehaald. Het R.K. kerkbestuur en de zusters vonden de uitbundige versiering wellicht niet passen bij een katholieke basisschool annex zusterhuis. De grootste reden was waarschijnlijk dat die versieringen lastig te onderhouden waren.

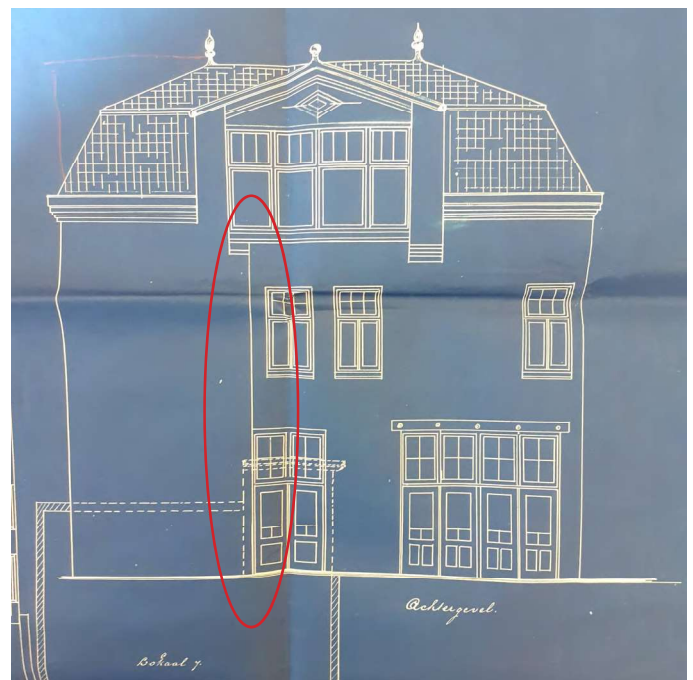
Afb. 25 Plattegrond begane grond en verdieping, kapplan, kapdoorsnedes en aanzicht achtergevel uit 1913 RAD 752, Collectie van bouwvergunningen van de Gemeente Dordrecht (1900-1990), inv.nr. 32402, Verbouwing RK Mariaschool (1913)

1913-1919 ZUSTERHUIS EN SCHOOL

De oudste bouwtekeningen die gevonden zijn dateren uit 1913 en tonen geen naam van een architect of aannemer. In 1913 functioneerde Voorstraat 168 duidelijk als katholieke kleuter- en basisschool, waar ook zusters woonden. De stal met koetshuis aan de Doelstraat was al in 1893 afgebroken en vervangen door een schoolgebouw. Het hoekpand 166 was verkocht aan een bakker. Wat niet wordt vermeld in het kadaster is dat het breedste gedeelte van het achterhuis, dat uitkwam op de Zakkendragersstraat, in 1913 is gesloopt.

Zoals op de tekening uit 1913 te zien is wilde men een deel van het achterhuis afbreken en een nieuwe achtergevel tegen het nog overgebleven gedeelte bouwen (Afb. 25). Vervolgens is er ook een mansardedak geplaatst. Helaas geeft de tekening geen volledige bestaande toestand met kap weer, dus we weten niet wat voor kap er voorheen heeft gezeten. Bovendien is het linkerdeel van de achtergevel niet ingevuld. Daar is nu op de eerste verdieping een 18e-eeuws raamkozijn. Het heeft er alle schijn van dat dit gevelaanzicht alleen bedoeld was om de wijzigingen te tonen en niet wat er al was. De verticale lijn die in de tekening langs dat gedeelte loopt, komt overeen met de verticale scheur die nu in het pleisterwerk van de gevel te zien is (Afb. 26). De kadastrale hulpkaart uit dienstjaar 1914 laat bovendien zien dat de perceelsgrens pal achter deze gevel langs loopt om na ca. 5 meter weer in oostelijke richting van het pand af te lopen (zie ook Afb. 28). Dit gedeelte was mogelijk bebouwd met één bouwlaag, hetgeen aansluit bij de horizontale verspringing in de gevel ter hoogte van de eerste verdiepingvloer. Dit gekke stukje kwam in 1932 in eigendom van de R.K. parochie. Zij bezaten toen het perceel G2448 behorende bij Voorstraat 168, én een groot belendend perceel, waar Voorstraat 178 op staat. Hier vestigde de R.K. parochie een huishoudschool.³⁸ Deze hoek achter het achterhuis bleef tot 1954 onbebouwd en maakte onderdeel uit van een grote speelplaats.³⁹

Deze achtergevel uit 1913 in expressionistische stijl is er nu nog, inclusief de dubbele achterdeur. In 1914 werd 'de nieuwe Mariaschool' op het achtererf van nummer 168 gebouwd onder leiding van architect M.J. Rietbergen. De geveltekening van deze school vertoont veel overeenkomsten met

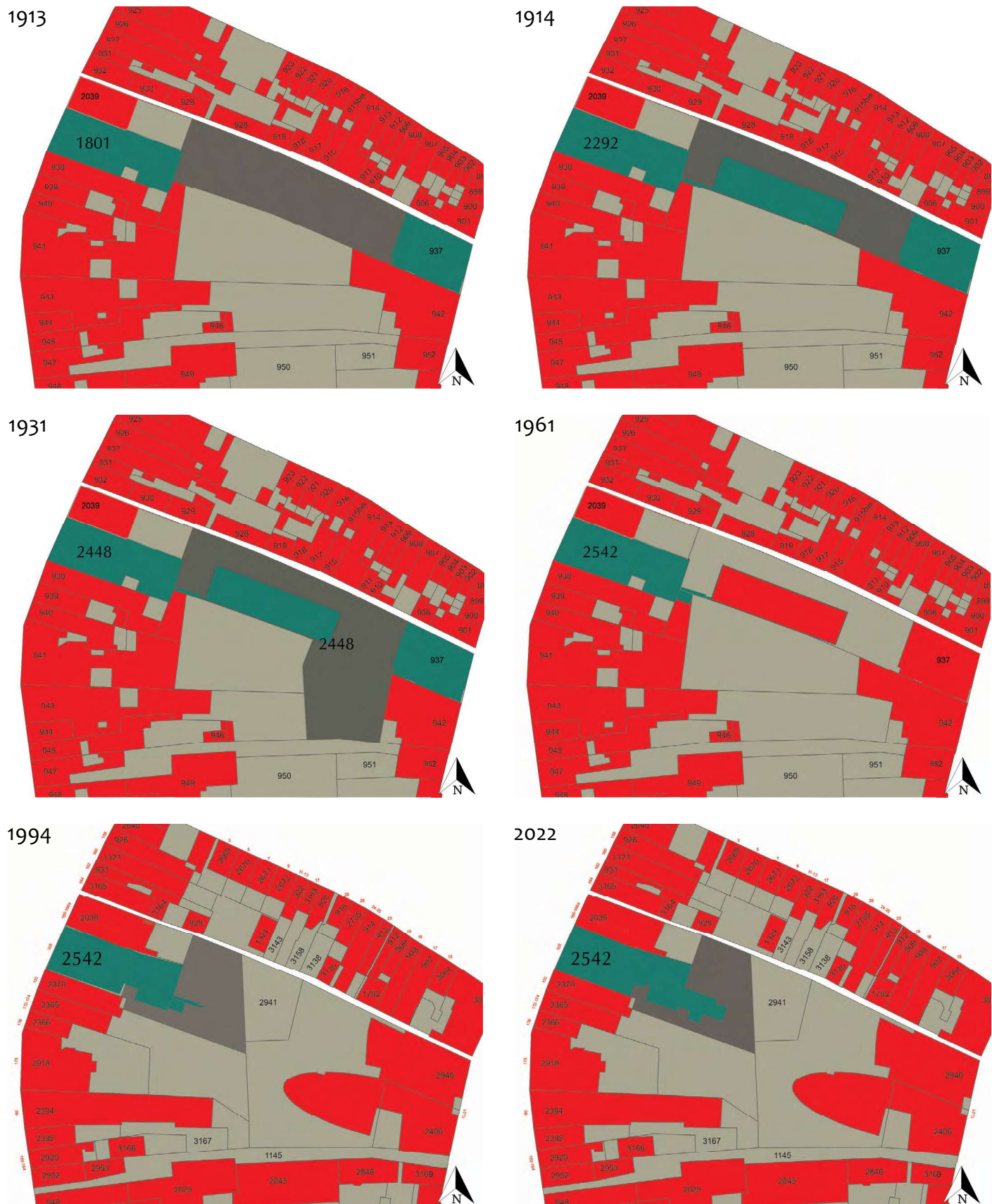

Afb. 26 Linkerdeel van de achtergevel, met linksonder de horizontale verspringing. Vermoedelijk stond hier voorheen een eenlaags gebouw behorende bij het buurperceel. Foto 2022
Afb. 27 Detail van de bouwtekening uit 1913. De lijn die het linker geveldeel lijkt te begrenzen zit ongeveer op de plek van de verticale scheur, rechts in de foto hierboven.

RAD 752, Collectie van bouwvergunningen van de Gemeente Dordrecht (1900-1990), inv.nr. 32402, Verbouwing RK Mariaschool (1913)

³⁸ Kadastrale legger sectie C, artikel 14708, regel 17.

³⁹ Kadastrale hulpkaart 473 uit 1932.

Afb. 28 Perceelontwikkeling van Voorstraat 168 van 1931 t/m 2022
Tekeningen op basis van het bouwblok 1832 (1931 t/m 1961) en 2022 (1994 t/m 2022) door R. Stenvert, bewerkt door de auteur.

de expressionistische achtergevel van Voorstraat 168. Het is zeer aannemelijk dat M.J. Rietbergen deze achtergevel heeft ontworpen. Hij heeft naast katholieke kerken ook enkele woonblokken in expressionistische trant in Amsterdam ontworpen, maar was een vrij onbekende architect.⁴⁰

De zusters wilden ook graag een droge oversteek van achterhuis naar Mariaschool. Er werd een overdekte gang gebouwd van hout met een licht hellend afdak en een terrazzo vloer. Als architect staat Jos Tonino uit Breda genoteerd op de vergunningaanvraag.⁴¹ Deze overkapping is nog altijd aanwezig (zie pag. 46).

1934-1935 ZUSTERHUIS

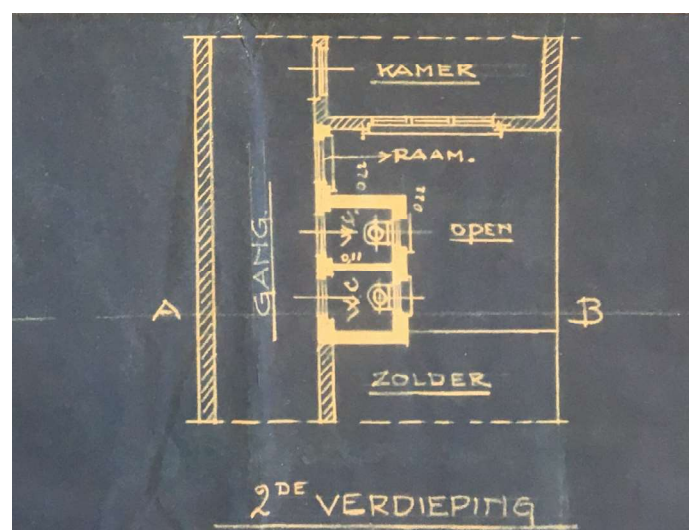
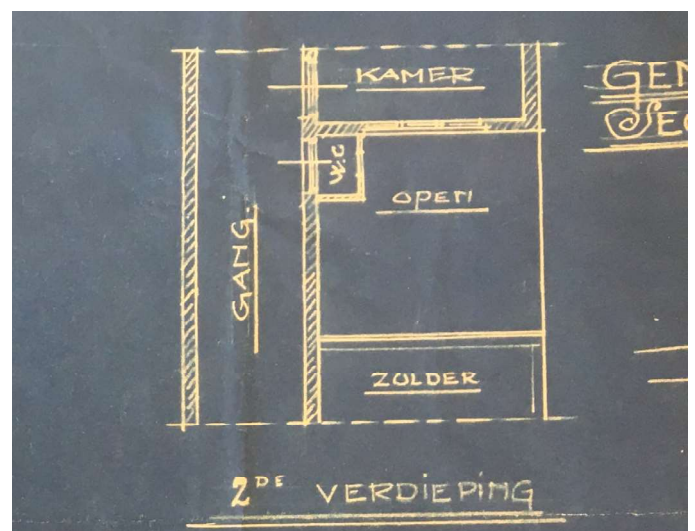
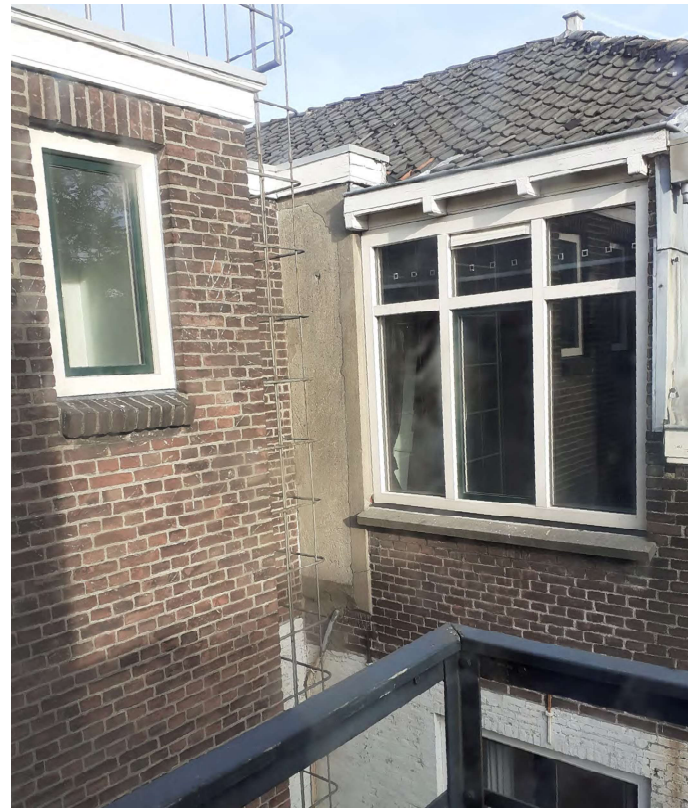
De zusters hadden wel enkele toiletten maar voegden daar in 1934 een zestal aan toe door het aanleggen van een toiletblok in de binnenplaats. Deze werd opgetrokken uit baksteen en beton en reikte tot aan de bovenste verdieping, de tweede verdieping. Op de bestaande toestand

40 www.items.amsterdamse-school.nl/details/persons/1285, geraadpleegd 27 augustus 2023.

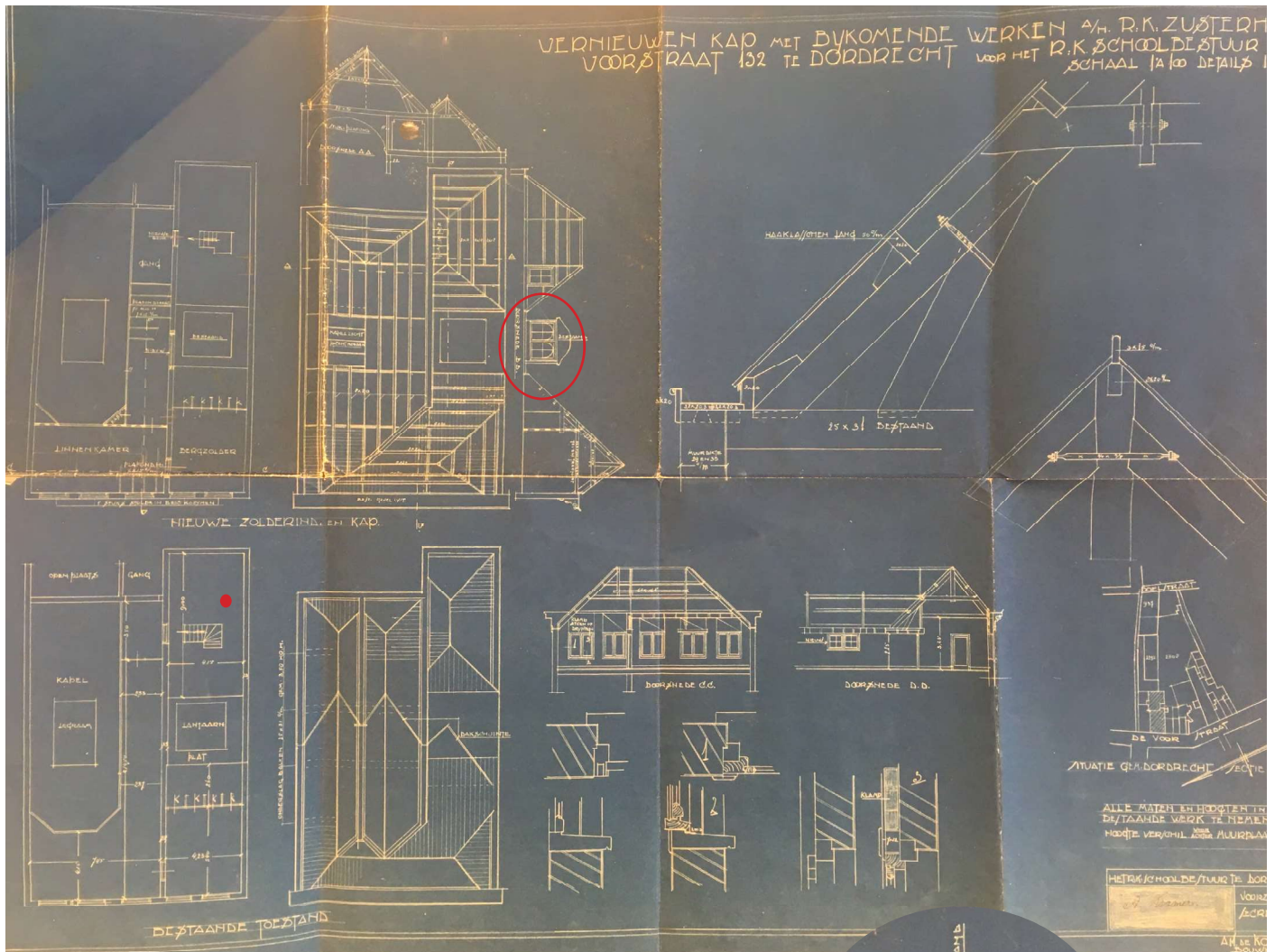
41 Ook over deze architect is nog weinig bekend.

Afb. 29 Voormalige toiletdeur die op een blinde muur uitkomt in de middengang op de 2e verdieping, 2022

Afb. 30 Sporen van het voormalige toilet in cementpleister, 2022
Afb. 31 Plattegrond van het bestaande toilet in 1934 (boven) en het nieuwe toiletgebouw in 1934 (onder) op de 2e verdieping. RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32408 (1934)

Afb. 32 Bestaande toestand en nieuw ontwerp in doorsnedes, kapaanzichten en details van de kappen op het voorhuis, 1935
 Afb. 33 Detail van de lantaarn boven het trappenhuis
 RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32409 (1935)

tekening (door bouwkundige A.M. de Korte) is te zien dat op deze verdieping voorheen wel een klein uitbouwje zat met toilet. Sporen hiervan zijn nog altijd aanwezig: het met cementpleister afgewerkte vlak links van het dakraam en de voormalige toiletdeur in de gang die op een blinde muur uitkomt, naast de huidige toiletten (Afb. 29, Afb. 30 en Afb. 31). Het raam dat hier volgens de tekening uit 1934 gemaakt zou zijn, ook op de verdiepingen hieronder, lijkt niet te zijn uitgevoerd. Het huidige metselwerk toont daar geen sporen van.

Een belangrijke wijziging in 1935 is het vervangen van de twee schilddaken boven de linkerbeuk, die aan de voorzijde aansluiten op de dwarskap. Hier komt één groot schilddak dat samen met de dwarskap een L-vormig schilddak vormt. Deze kap is er nog steeds. Dát hier voorheen twee

schilddaken zaten kan een aanwijzing zijn dat de linkerbeuk ooit uit twee smalle panden bestond en dus Voorstraat 168 midden 18e eeuw niet uit twee panden is samengesteld maar uit drie. De bronnen uit het archiefonderzoek ondersteunen dit echter nog niet.

Op de tekening uit 1935 zien we verder nog een paar interessante gegevens. Allereerst staat de lantaarn boven het trappenhuis hier nog afgebeeld (zie rood omcirkeld, Afb. 32). Ten tweede zien we de locatie van de trap in het achterhuis op de eerste verdieping, achter de huidige kamer 1.7, waarschijnlijk op de plek waar nu ruimte 1.7a is (rode stip). Ten derde is de door jonkheer Van den Santheuvel bebouwde of overdekte binnenplaats hier aangegeven als 'open plaats'. Het is de vraag of daarmee werkelijk een open binnenplaats werd bedoeld. Ter hoogte van de aangegeven verdieping

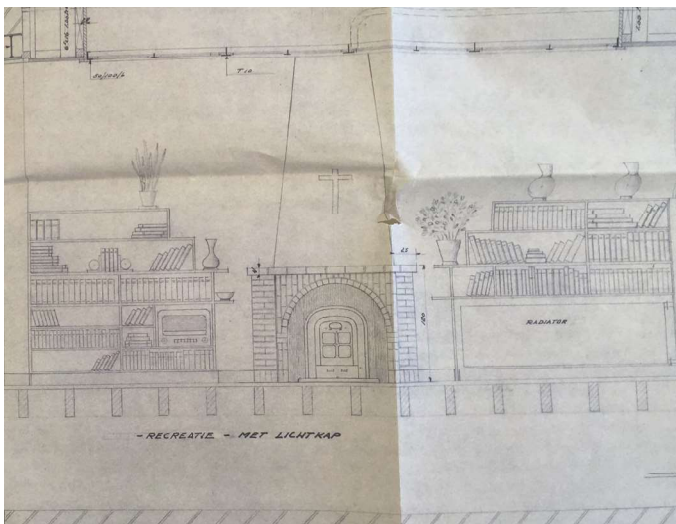
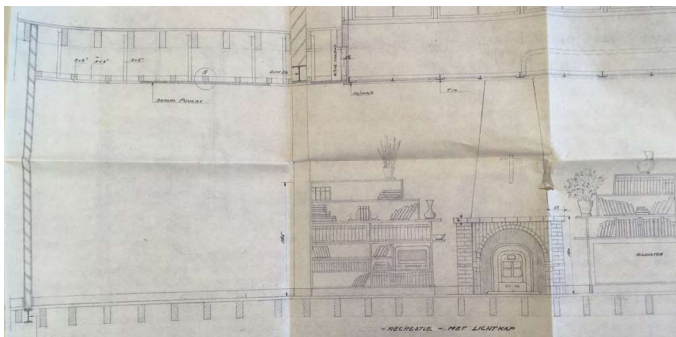
(de tweede verdieping) was dit gedeelte immers ook open. Alleen de begane grond was overdekt. Ten vierde worden op de tweede verdieping in de voorgevel vijf nieuwe stolpramen aangebracht, waarbij de bestaande kozijnstijlen uitgehakt worden. Ook maakt men van de linnenkamer aldaar een slaapzaal. Het is duidelijk, Voorstraat 168 is een zusterhuis of klooster. In plaats van leslokalen zullen de ruimtes steeds meer gebruikt gaan worden als slaap- en leefruimte voor de nonnen.

1950-1960 VERBOUWING ZUSTERHUIS

Na de oorlog besloot men eerst de voorgevel opnieuw te pleisteren.⁴² Ook noodzaakte de ophoging van de Voorstraat, een waterkerende dijk, tot een aanpassing aan de voordeur en de hal: de 19e eeuwse voordeur werd vakkundig en subtiel ingekort. In de hal bracht men twee treden naar beneden aan in marmer, om het hoogteverschil met de rest van de begane grond te overbruggen.

Vervolgens werden plannen ontwikkeld voor een

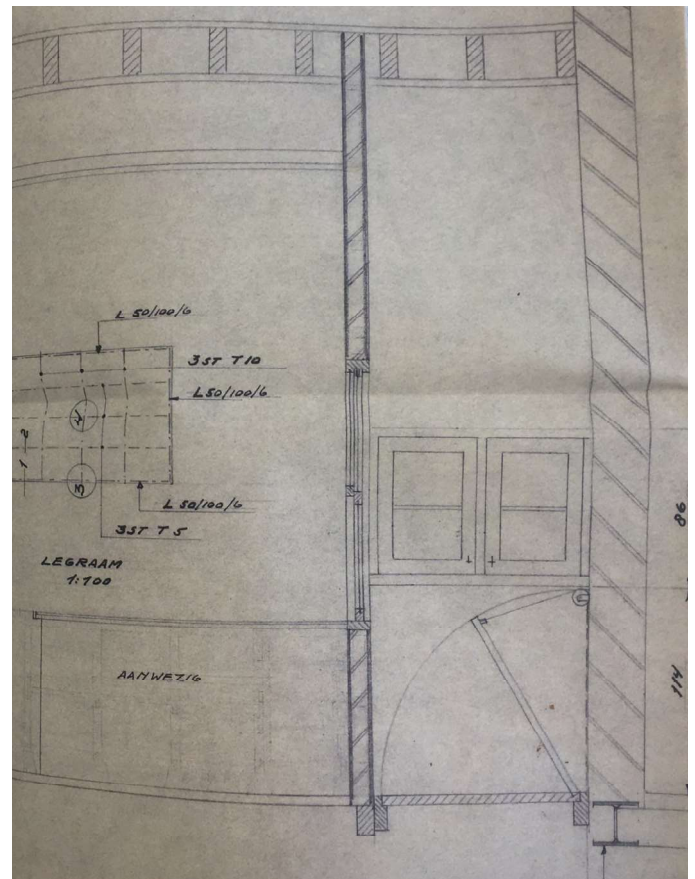
⁴² RAD 752, bouwarchief Dordrecht, nr. 238 voor Voorstraat 132 (1950) Sindsdien heeft het pand het nummer 168.

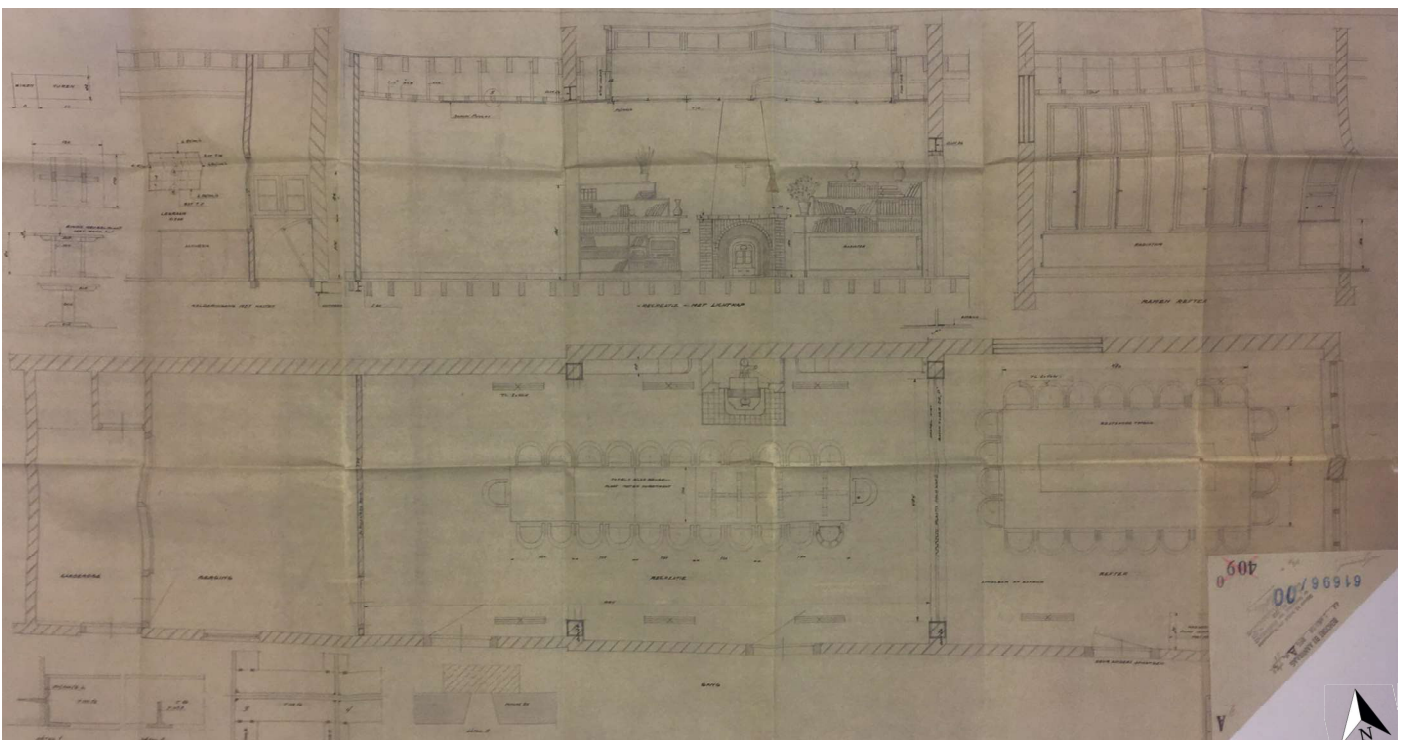
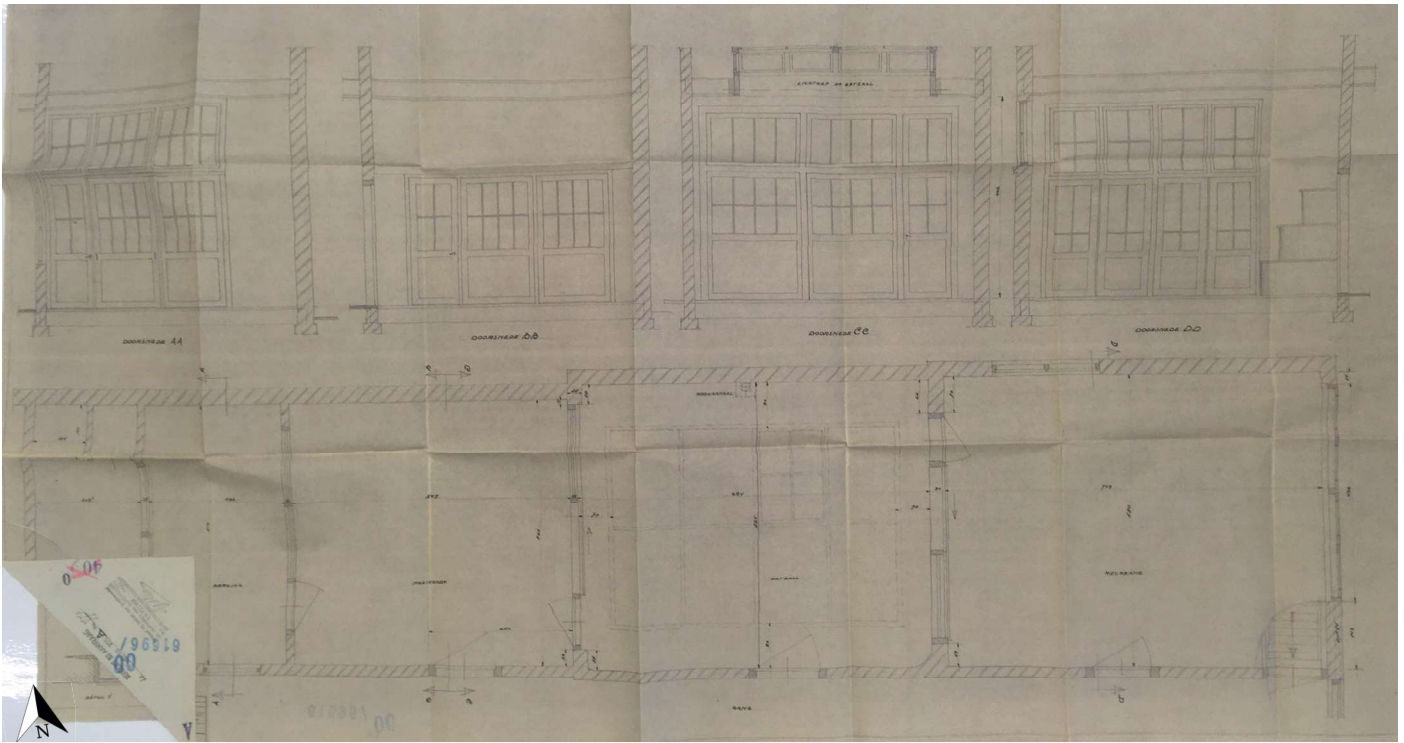
Afb. 35 Details van het aanzicht van de nieuwe haardkachel in de refter en de enkelvoudige balklaag daarboven, 1958
RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32413 (1958)

grootscheepse modernisering en verbouwing van het pand. Ir. L.J. Kramers uit Vught begon in 1958 eerst met een nieuw legraam onder het daklicht van de refter (0.12) waar ooit de grote binnenplaats was. Hier kwamen penanten van stalen profielen onder de achtergevels van voor- en achterhuis. Dit was vermoedelijk het moment waarop de achtergevel van het achterhuis hier werd doorbroken op de begane grond (tussen 0.10 en 0.12). Op de tekening uit 1913 zien we dat destijds al een doorbraak was gemaakt tussen ruimte 0.14 en 0.12 (achterhuis). Op de doorsnedes uit 1958 zijn de enkelvoudige balklagen boven de refter (0.10) te zien. Het plafond werd hier verlaagd naar 3,5 meter.

Tevens veranderde men de ingang naar de kelder (zie Afb. 34 hieronder) in kamer 0.16. De bijzondere dubbele deur met uitgifteluik stamt hoogst waarschijnlijk uit deze tijd. De grote tuindeuren in de nieuwe achtergevel werden gewijzigd in twee raamkozijnen met openslaanderamen (driedeling). Er werd pleisterwerk vervangen, maar waar is niet duidelijk. Tot slot kwam er een haardkachel in de refter te staan, die mooi werd uitgetekend (Afb. 35). Deze is nu niet meer aanwezig.

Afb. 34 Detail tekening, Verandering van de keldertoeegang. Tevens is een enkelvoudige balklaag te zien van de eerste verdiepingvloer, 1958
RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32413 (1958)

Afb. 36 Plattegrond bestaande toestand van de refter, 1958

Afb. 37 Plattegrond nieuwe toestand van de refter, 1958

RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32413 (1958)

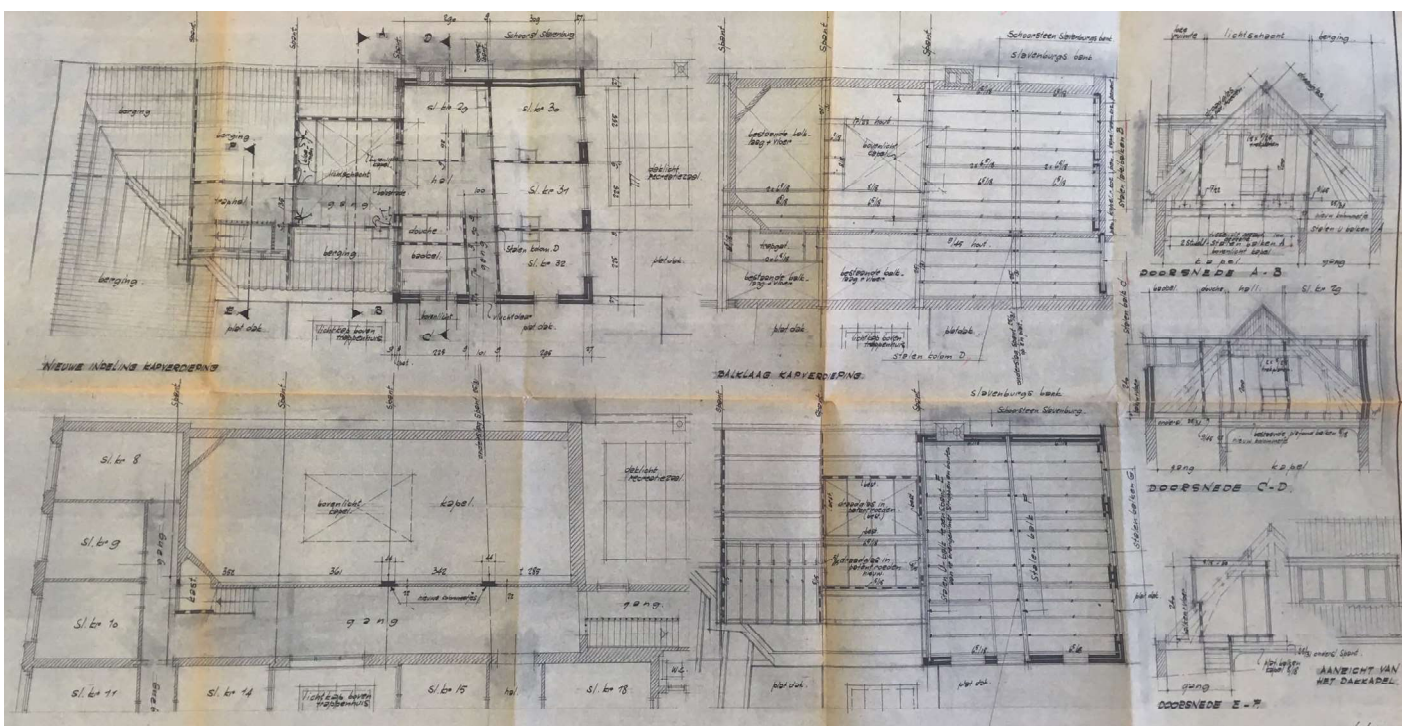
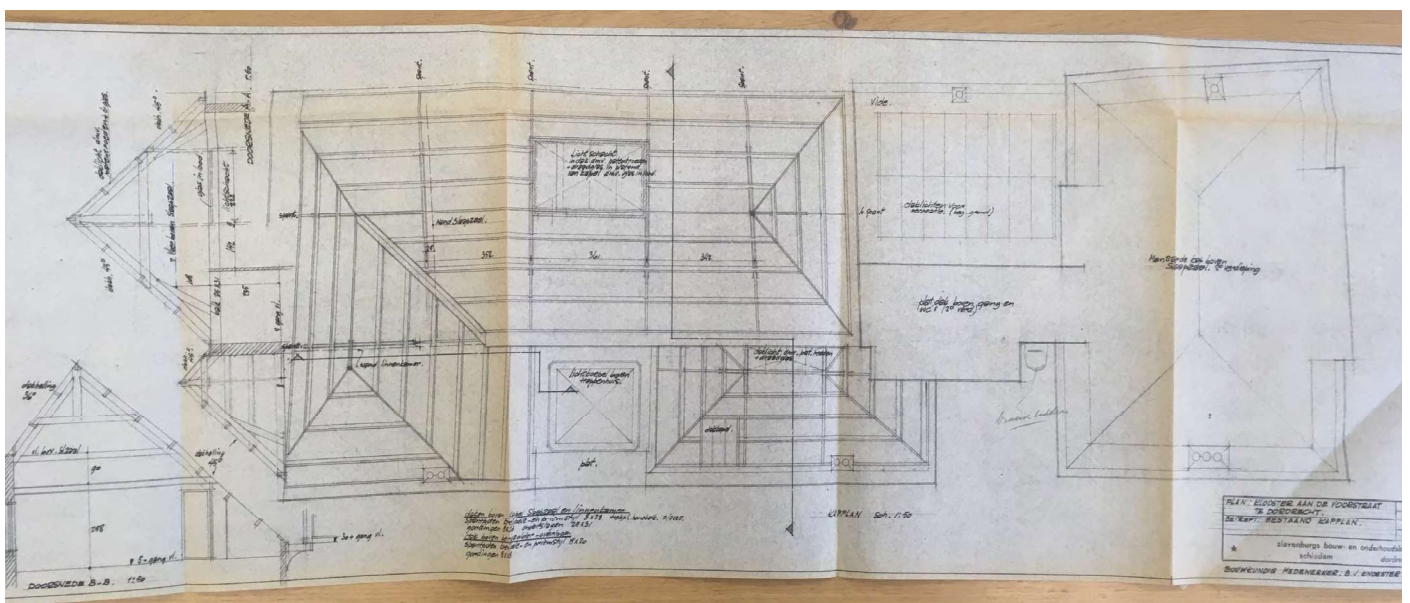
Wat op de tekeningen bestaande toestand opvalt is dat er in de zijgevel in kamer 0.16 een hoog raam zat dat was dichtgezet. Ook is te zien hoe de keldertoegang bestond uit een getrapte aftimmering van de hoek van kamer 0.16. Tot slot is de wand tussen de refter en de technische ruimte sinds 1958 een meter of twee opgeschoven (Afb. 37).

In de volgende fase (een aparte vergunning) had aannemer Slavenburg uit Schiedam in 1959 de opdracht om het zusterhuis en met name hun slaapvertrekken te verbeteren. In plaats van de grote slaapzalen met chambrettes, bedden die van elkaar zijn afgescheiden door houten kamerschermen, bouwde men kleine kamertjes. Hiervoor werden de eerste verdieping en zolder

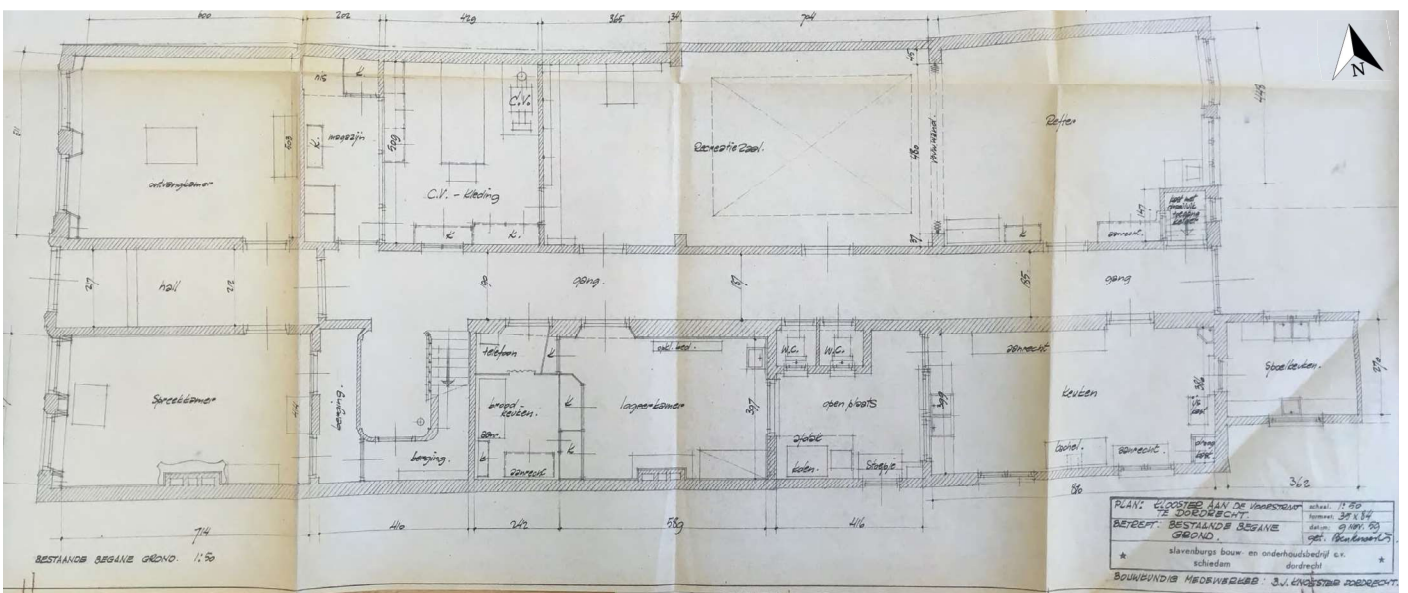
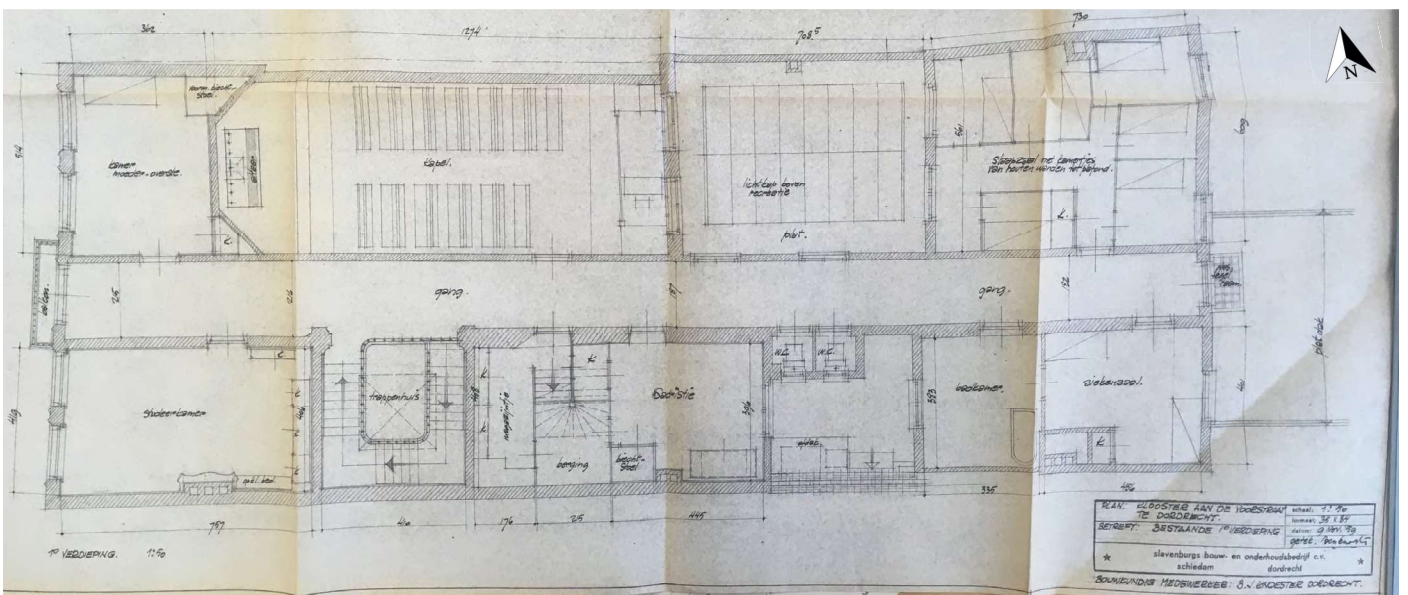
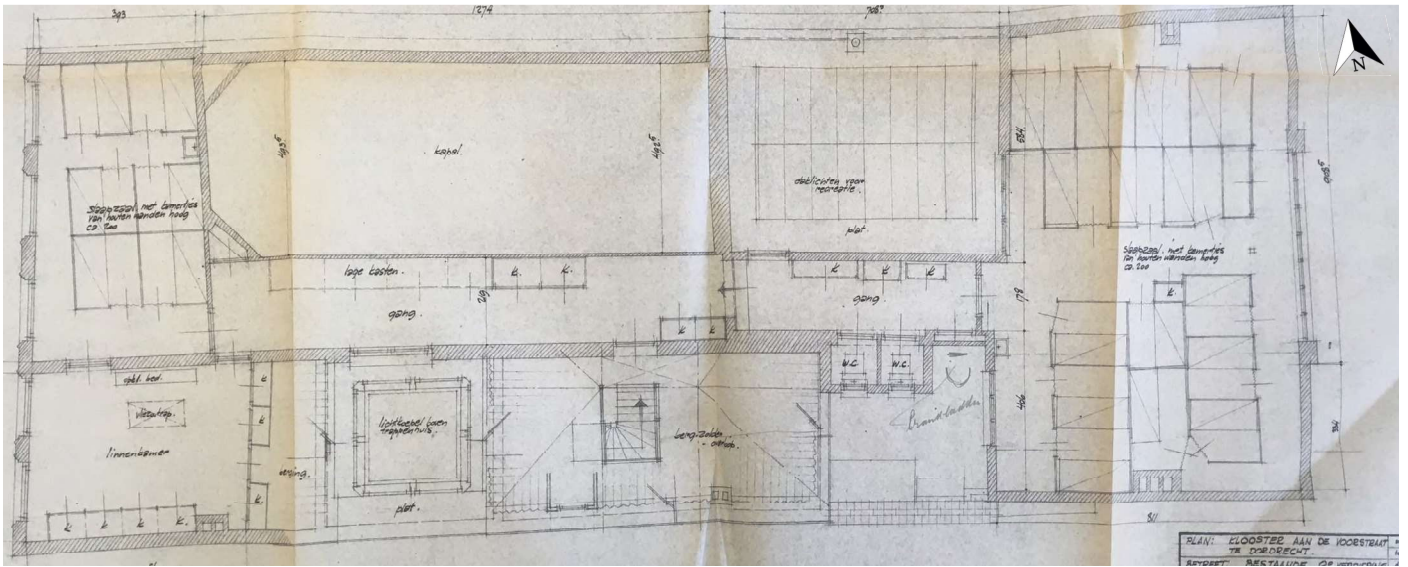
flink verbouwd en kwam er een derde verdieping bij. Het achterste deel van de L-vormige schildkap kreeg een plat dak waardoor meer ruimte werd gecreëerd. Ook het schilddak boven het achterste deel van de rechterbeuk werd vervangen door een plat dak en de gang is opgehoogd tot aan de derde verdieping, aansluitend op het nieuwe platte dak aldaar. Er kwam een dakkapel op deze verdieping in de oksel van de L. De trap achterin in de rechterbeuk op de eerste verdieping werd verwijderd. Er kwamen nieuwe trappen voor in de plaats in de gang. In de mansardekap van het achterhuis kwamen er drie dakkapellen bij en een deur in de achtergevel.

Dit was vermoedelijk ook het moment waarop de raamkozijnen van het achterhuis in de gevel boven de refter de uit het midden geplaatste middenstijl kregen, zodat daar achter cellen gecreëerd konden worden, die zodoende beiden daglicht ontvingen. Zijn de andere Empire ramen op de eerste verdieping toen wellicht vervangen voor de huidige stolpramen? Dit staat niet duidelijk op de tekeningen.

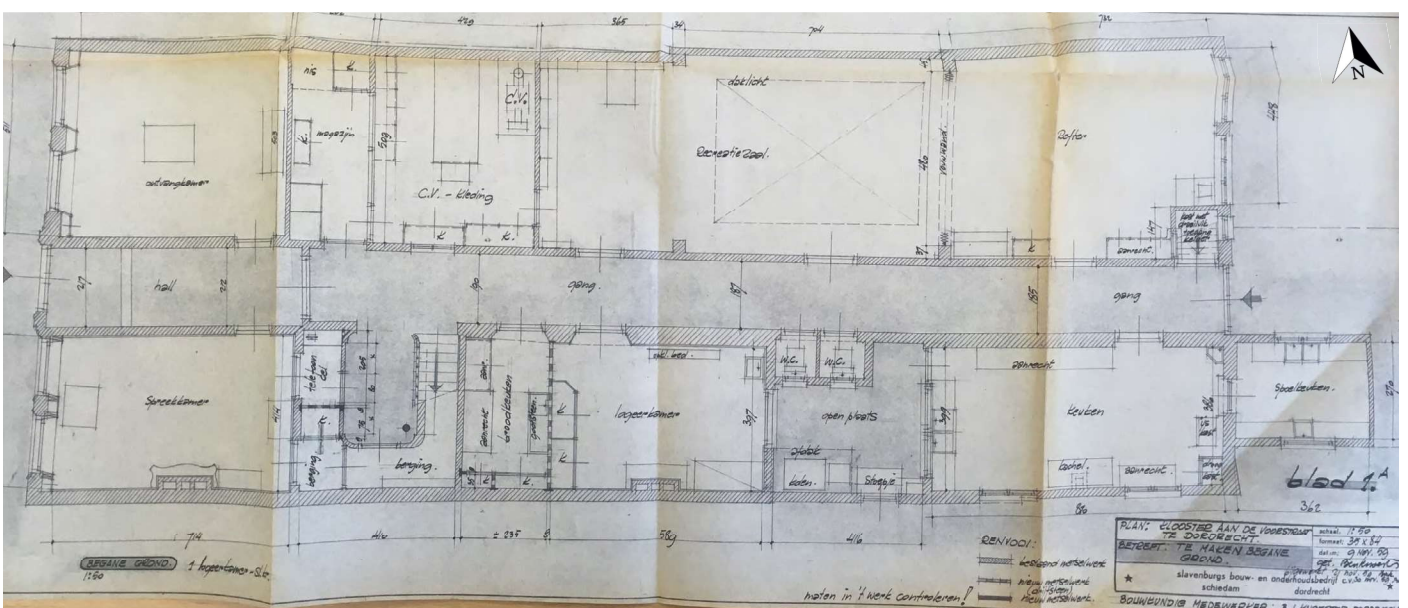
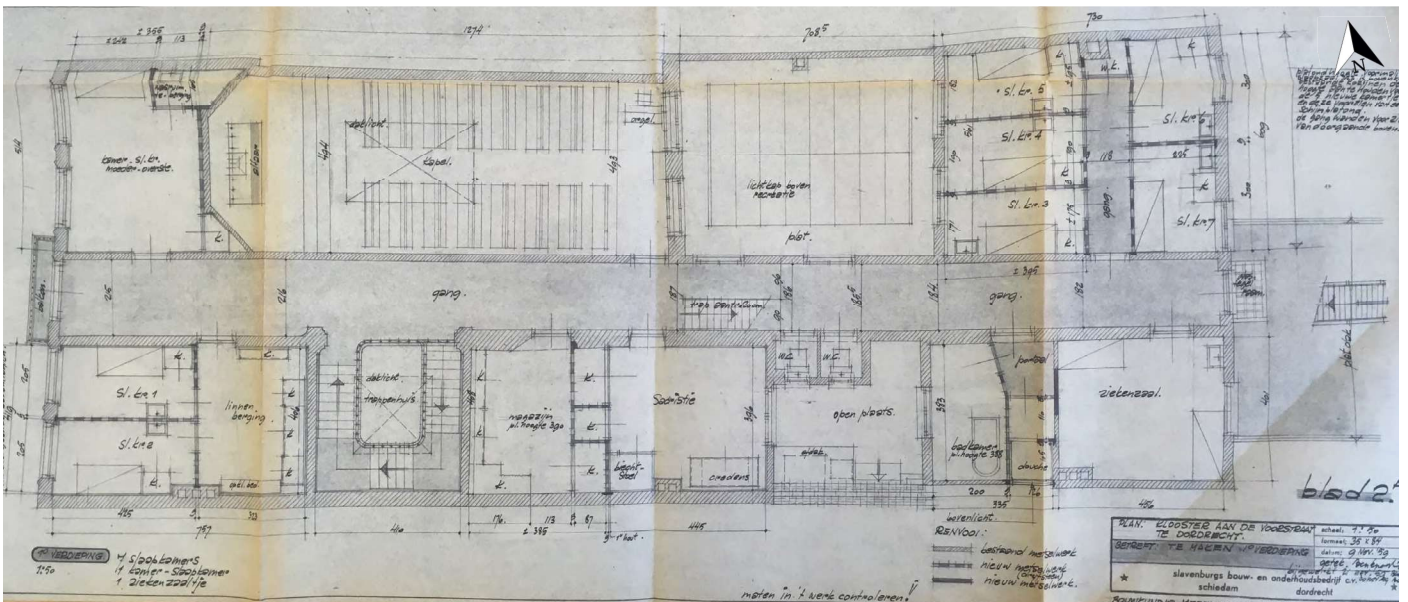
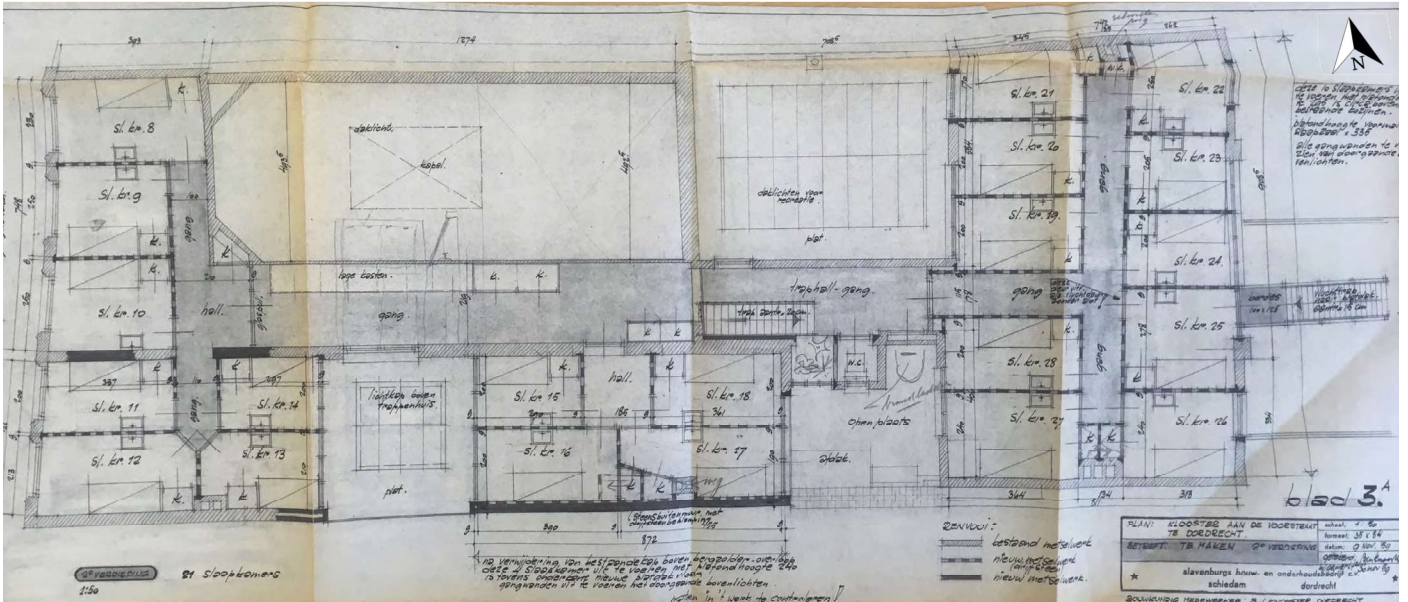
Op de tekeningen bestaande toestand valt op dat het dak boven de middengang al plat was, waar in 1934 nog een zadeldak was getekend. Verder zijn in de rechter voorkamers beneden en op de

Afb. 38 Kapplan bestaande toestand, 1960 en kapplan nieuwe toestand 1960. Er kwam een lichtkap boven het trappenhuis en deels werden de schilddaken vervangen voor platte daken, waaronder een kleine derde woonlaag kwam.
 RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32415 (1960)

Afb. 39 Plattegrond van de bestaande toestand tweede verdieping, 1959. Er waren grote slaapzalen met zgn. chambrettes. De lantaarn boven de trap is nog te zien en ook het schilddak met trap daaronder, boven de sacristie (achterin rechterbeuk voorhuis)
 Afb. 40 Plattegrond van de bestaande toestand eerste verdieping, 1959. In de voorkamer is een sierlijke schoorsteenmantel te zien.
 Afb. 41 Plattegrond van de bestaande toestand begane grond, 1959. De grote trapkast was ook bereikbaar via de voorkamer.
 RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32414 (1959)

Afb. 42 Plattegrond van de nieuwe toestand tweede verdieping, 1959. De slaapzalen waren ingedeeld in meerdere kleine kamertjes.
 Afb. 43 Plattegrond van de nieuwe toestand eerste verdieping, 1959. De sierlijke schoorsteenmantel is niet meer te zien.
 Afb. 44 Plattegrond van de nieuwe toestand begane grond, 1959. In de voorkamer is de sierlijke schoorsteenmantel nog te zien.
 RAD 752, bouwarchief Dordrecht, inv.nr. 32414 (1959)

verdieping nog mooie, sierlijke schoorsteenmantels te zien (Afb. 39 en Afb. 40). Die zijn inmiddels niet meer aanwezig, ook de schoorsteenkanalen en -boezems zijn verwijderd. Er werd een nieuwe verwarmingsinstallatie aangebracht met centrale stookoliekachel, waardoor de schouwen wellicht aangepast of verwijderd dienden te worden. Voor deze verwarming is de ruimte tussen voorkamer en achterkamer (refter) in het voorhuis opgedeeld in een CV hok, waar de olikachel stond, en een magazijn. De daar aanwezige gangdeur en het raam ernaast waren al aanwezig in 1958 volgens de tekening bestaande toestand. Ook zien we op de plattegrond van de begane grond, achter de keuken een kleine aanbouw: de spoelkeuken, die tegen de overdekte gang uit 1919 was aangebouwd. Op de eerste en tweede verdieping was er een opklapbed in de rechter voorkamer. Van die op de eerste verdieping is nog altijd een deel aanwezig. Ook het afdakje boven de kolen op de binnenplaats is er nog. Onder de 18e-eeuwse bordestrap waren er zo te zien al twee trapkasten, die zowel vanuit de voorkamer toegankelijk waren als via een deur onder de trap. In 1959 is één van die kasten een telefooncel geworden en is een

nieuw tussenwandje onder de trap geplaatst.

In 1960 was de verbouwing gereed en konden de zusters van een comfortabel klooster genieten. In plaats van dertig slaappleatsen en chambrettes waren er toen drieëndertig slaapkamers en zesendertig bedden. De mooi gestucte gangen en het trappenhuis waren tijdens de verbouwing nadrukkelijk met rust gelaten.⁴³

1993 TOT HEDEN

In 1993 werd het klooster verkocht en trokken de zusters weg uit Dordrecht. De nieuwe eigenaar verhuurde het gebouw als studentenwoningen en studio's. Hij bracht in de loop der jaren het e.e.a. aan wijzigingen aan in het interieur en verving diverse ramen op de bovenste verdieping voor kunststof ramen. In de voorkamers van het voorhuis werd een deel van het magazijn en de technische ruimte bij de linker voorkamer getrokken. In beide voorkamers zijn mezzanines met daaronder een natte cel gebouwd. In meerdere kamers werden mezzanines ter grootte van een bed aangebracht, vanwege de grote hoogte in de ruimtes.

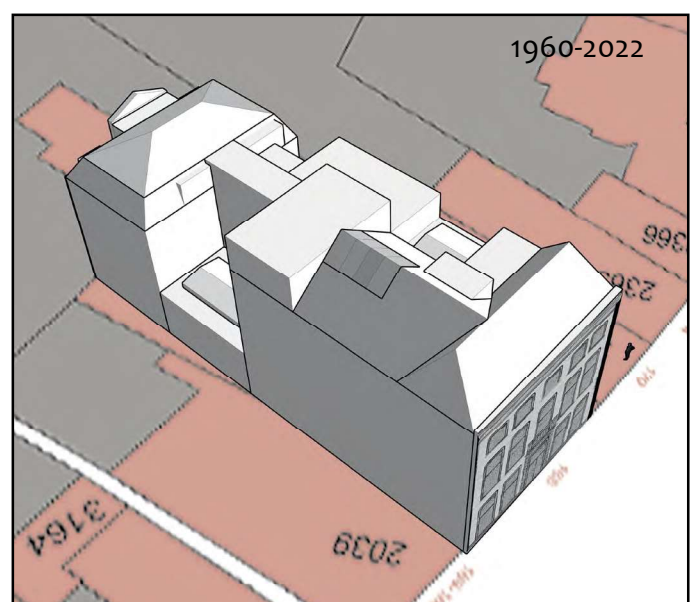
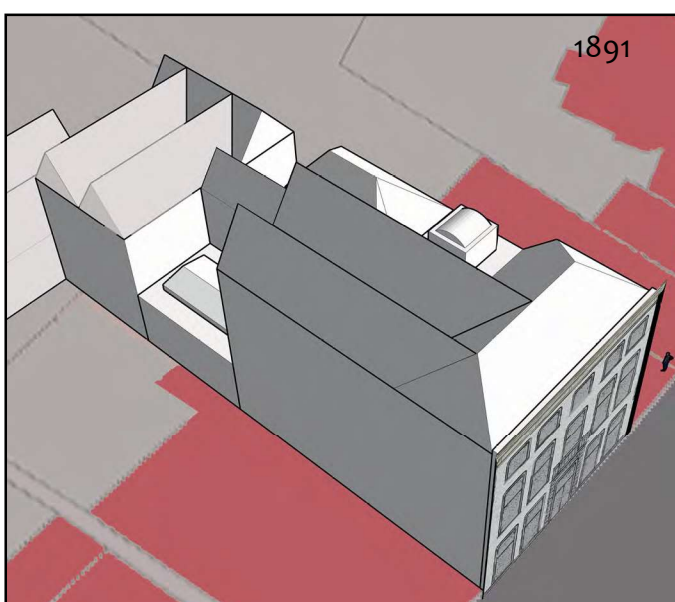
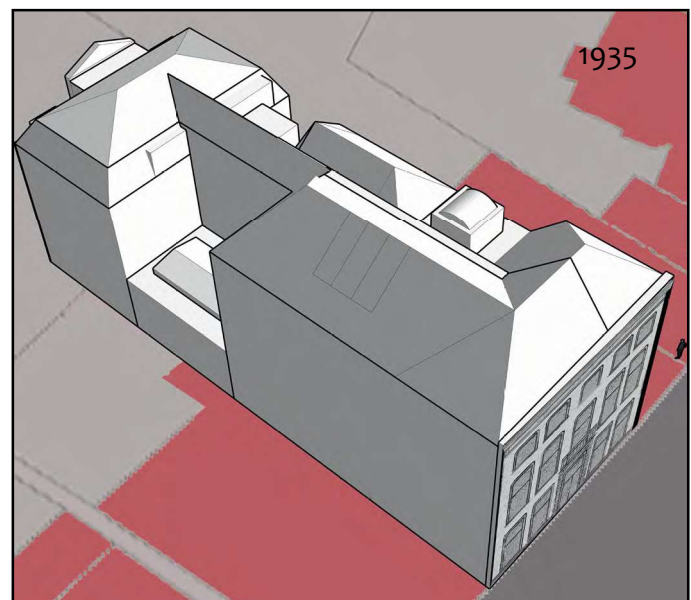
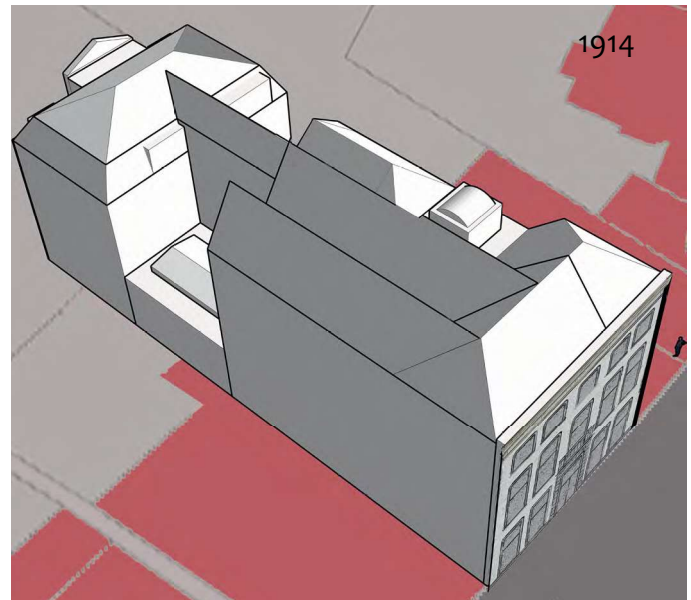
43 Nieuwe Dordsche Courant, 13 augustus 1960.

Afb. 45 Na de oplevering van de verbouwing van het zusterhuis werd er een flink artikel aan gewijd in de Nieuwe Dordsche Courant van 13 augustus 1960. Op de foto is de inrichting van de kapel te zien. (Met dank aan A. Balm-Kok)

De eigenaar wilde waarschijnlijk de beschikbare ruimte optimaal voor goede kamerverhuur benutten. Bovenin de kap van het L-vormige schilddak op het voorhuis werden dan ook ook twee kamertjes gemaakt met elk een (Velux) dakraam. Het spoelkeukentje aan de achtergevel werd uitgebreid tot een kleine woning met serre, die zelfs nog iets dieper werd dan de overdekte gang waar het tegen en in gebouwd was. Voor een deel van de gevel van deze aanbouw is gebruik gemaakt van het restant bouwmuur van de 'nieuwe Mariaschool' uit 1914 die rond 1989 gesloopt was.⁴⁴ De geprofileerde houten kolommen werden opgenomen in de wanden van deze uitbouw.

Tegenwoordig bestaat het pand uit vijfendertig studio's/kamers, vier keukens/pantry's, twee badkamers, een technische ruimte en de kapel. De indeling van de kamers uit 1960 is nog goed te herkennen, alleen zijn in het achterhuis en op de derde verdieping enkele wanden doorgebroken om twee kamers tot één studio samen te voegen. Aan de gevels en daken is sindsdien in vorm niets veranderd. In de tuin van het huis is een sauna gebouwtje te vinden, maar deze wordt duidelijk niet meer gebruikt. Aluminium trappen met bordessen tegen de achtergevel en op de achteraanbouw zorgen voor de nodige vluchtweg mogelijkheid. Rond 1990 is er achter het huidige perceel van Voorstraat 168, waar ooit het koetshuis stond, een nieuwe katholieke basisschool gebouwd, die nu I.K.C. De Wereldwijzer heet.

44 ENK, AR. Z161 Archief Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort, 10.0015 A: Brief inzake een opname van het pand Voorstraat 168 i.v.m. de sloop en nieuwbouw die nabij plaats zal vinden. Deze sloop betreft zeer waarschijnlijk de 'nieuwe Mariaschool' uit 1914.

Afb. 46 Ontwikkeling van de bouwvolumes van 1891 tot heden. In de schets van 1891 zijn de volumes van de achterhuizen niet zeker.

3D schetsen op ondergrond kadastrale kaart, bewerkt door auteur